

Bakalářská práce

Identifikace nadání a mimořádného nadání žáků běžné základní školy

Studijní program:

B0111A190016 Speciální pedagogika

Autor práce:

Pavla Francová

Vedoucí práce:

Mgr. Zdeňka Braumová, Ph.D.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Liberec 2023

Zadání bakalářské práce

Identifikace nadání a mimořádného nadání žáků běžné základní školy

Jméno a příjmení:

Pavla Francová

Osobní číslo:

P20000189

Studijní program:

B0111A190016 Speciální pedagogika

Zadávající katedra:

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Akademický rok:

2021/2022

Zásady pro vypracování:

Cíl bakalářské práce: Zjistit, jakým způsobem se na běžné základní škole reálně identifikují nadání a mimořádně nadaní žáci, a to z pohledu pedagogů a rodičů těchto žáků.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Strukturované rozhovory.

Při zpracovávání bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucí práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

Jazyk práce:

tištěná/elektronická

Čeština

Seznam odborné literatury:

BUDÍNOVÁ, I., 2018. *Přístupy nadaných žáků 1. a 2. stupně základní školy k řešení některých typů úloh v matematice*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-9215-0.

HAVIGEROVÁ, J. M., 2011. *Pět pohledů na nadání*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3857-4.

HŘÍBKOVÁ, L., 2009. *Nadání a nadaní: Pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1998-6.

LANDAU, E., 2007. *Odvaha k nadání*. Praha: Akropolis. ISBN 978-80-86903-48-4.

MUDRÁK, J., 2015. *Nadané děti a jejich rozvoj*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5089-7.

STEHLÍKOVÁ, M., 2016. *Život s vysokou inteligencí: Průvodce pro nadané dospělé a nadané děti*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0101-6.

STEHLÍKOVÁ, M., 2018. *Nadané dítě: Jak mu pomoci ke štěstí a úspěchu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0512-0.

Vedoucí práce:

Mgr. Zdeňka Braumová, Ph.D.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

3. dubna 2022

Předpokládaný termín odevzdání: 28. dubna 2023

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

PhDr. Pavel Kliment, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 13. června 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Touto cestou děkuji své vedoucí bakalářské práce Mgr. Zdeňce Braumové, a to nejen za odborné vedení této práce, ale také za všechny cenné rady, které mi poskytla. Děkuji za její trpělivost, vlídnost a vstřícnost. Mé poděkování patří i všem respondentům, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout. A samozřejmě mé rodině, která mi po celou dobu studia poskytovala podporu a projevovala velkou dávku trpělivosti a pochopení.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá reálnou identifikací nadaných a mimořádně nadaných jedinců na běžné základní škole. Autorka si klade za cíl zjistit, jak složité je v současně nastaveném školství identifikovat nadaného či mimořádně nadaného jedince.

V teoretické části práce autorka popisuje pojmy nadání a mimořádné nadání a představuje vybrané znaky nadaných či mimořádně nadaných jedinců, a to z pohledu pedagogů a rodičů těchto žáků. Mimoto je zde popsán proces identifikace nadání či mimořádného nadání, který autorka práce rozděluje na dvě části – nominace a diagnostika.

Empirická část práce se zabývá přímo záměrem autorky, a tedy zjištěním, jakým způsobem se na běžné základní škole v Libereckém kraji může identifikovat nadaný a mimořádně nadaný žák. Zjišťuje, jak učitelé nadaného či mimořádně nadaného jedince rozpoznávají, s kolika takovými jedinci mají zkušenosti a v neposlední řadě se zabývá konkrétními projevy těchto žáků během výuky.

Pro hlubší pochopení problematiky byly vedeny rozhovory i s rodiči nadaných a mimořádně nadaných jedinců. Ty nám poskytují informace především o tom, jak rodiče takových dětí tuto problematiku vnímají a zda mají pocit, že identifikace jejich dítěte proběhla korektně.

V závěru práce autorka sděluje výsledky analytického procesu a navrhuje vybraná opatření směrem k pedagogům, vedení škol a rodičům dětí s nadáním či mimořádným nadáním.

Klíčová slova: nadání a mimořádné nadání, identifikace, nominace, diagnostika, znaky nadání a mimořádného nadání

Annotation

The bachelor thesis deals with an identification of gifted and exceptionally gifted children at an elementary school. The author aims to find out how difficult it is to identify a gifted or exceptionally gifted individual in the current education system.

In the theoretical part of the thesis, the author describes the concepts of talent and extraordinary talent and presents selected features of gifted or exceptionally gifted individuals from the perspective of teachers and parents of these children. In addition, the process of identifying talent or extraordinary talent is described and divided into two parts – talent selection and diagnostics.

The empirical part of the thesis deals directly with the author's intention of finding out how a gifted and exceptionally gifted child can be identified at an elementary school in the Liberec Region. It finds out how teachers recognize gifted or exceptionally gifted individuals, how many of such individuals they have experience with and, last but not least, it deals with the specific manifestations of these children during lessons.

For a deeper understanding of the issue, interviews were conducted with parents of gifted and exceptionally gifted individuals. They provide us with information primarily about how parents of such children perceive this problematics and whether they feel that the identification of their child has been carried out correctly.

At the end of the thesis, the author communicates the results of the analytical process and proposes selected measures towards teachers, school management and parents of children with talent or extraordinary talent.

Key words: talent and extraordinary talent, identification, nomination, diagnosis, signs of talent and extraordinary talent

Obsah

Seznam zkratk	10
Úvod	11
TEORETICKÁ ČÁST	12
1 NADÁNÍ	12
1.1 Definice nadání	12
1.1.1 Legislativní ukotvení pojmů nadání a mimořádně nadání jedinci	12
1.1.2 Pojem nadaný a mimořádně nadaný jedinec dle vybraných autorů	12
1.2 Typologie nadání dle vybraných autorů	13
1.2.1 Školní a kreativně-produktivní nadání	14
1.2.2 Pohybové, umělecké, intelektové a praktické nadání	14
1.2.3 Předmětové a potenciální nadání	15
1.2.4 Vzácné, obohacující, vymezené a neobvyklé nadání	15
2 NADÁNÍ A MIMOŘÁDNĚ NADANÍ JEDINCI	17
2.1 Vybrané znaky nadaných a mimořádně nadaných jedinců	17
2.2 Mozkové funkce nadaných a mimořádně nadaných jedinců	23
3 IDENTIFIKACE NADANÝCH A MIMOŘÁDNĚ NADANÝCH JEDINCŮ	25
3.1 Legislativní ukotvení	25
3.2 Proces identifikace	25
3.2.1 Nominace	26
3.2.2 Diagnostika	27
3.3 Modely nadání	29
3.3.1 Renzulliho model nadání	29
3.4 Překážky v identifikaci nadaných a mimořádně nadaných žáků ve školním prostředí	30
EMPIRICKÁ ČÁST	33
4 PRŮZKUM	33
4.1 Cíl průzkumu	33
4.2 Metoda sběru dat	34
4.3 Předpřípravná fáze průzkumu	35
4.4 Organizace průzkumu	36
4.5 Průzkumný vzorek	36
4.5.1 Respondenti z řad pedagogů	37
4.5.2 Respondenti z řad rodičů	38

4.6	Průzkumné otázky	39
5	VYHODNOCENÍ ZÍSKANÝCH DAT	41
5.1	Získaná data od pedagogů.....	42
5.1.1	Obecný přehled.....	42
5.1.2	Projevy nadání či mimořádného nadání.....	43
5.1.3	Identifikace nadání či mimořádného nadání	46
5.1.4	Překážky v identifikaci nadání a mimořádného nadání	47
5.2	Získaná data od rodičů	49
6	DISKUZE A NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ	52
6.1	Diskuze.....	52
6.2	Navrhovaná opatření	55
	Závěr	57
	Použitá literatura	60

Seznam zkratk

V této části práce autorka vysvětluje zkratky, které jsou v bakalářské práci použité.

Atd. = a tak dále

IQ test = inteligenční test neboli test, který využíváme k vyčíslení inteligence člověka v poměru k ostatní populaci

Odst. = odstavec

PPP = pedagogicko-psychologická poradna

Sb. = sbírky

SVP = speciální vzdělávací potřeby

Tzv. = takzvaný, takzvaná, takzvané, takzvaně

Úvod

Téma bakalářské práce autorka zvolila z důvodu osobního zájmu o nadané a mimořádně nadané jedince. Konkrétně téma identifikace nadaných a mimořádně nadaných jedinců si autorka vybrala proto, že se sama v rámci své praxe v běžné základní škole setkala s tím, že nadaný jedinec několik let identifikovaný nebyl a byl považován pouze „za tradičně chytré dítě“.

Výše zmíněná situace mohla vzniknout proto, že pedagogové mají v běžných základních školách tolik povinností, že je pro ně obtížné zabývat se tím, zda je dítě nadané, či ne. Přitom právě identifikace nadaných a mimořádně nadaných jedinců je prvním krokem k úspěšné práci s těmito žáky.

V našem kraji je v současné době spuštěn projekt Naplňování krajského akčního plánu rozvoje vzdělávání v Libereckém kraji, který je zaměřen na vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných jedinců. Tento program nabízí široké spektrum poradenské činnosti pro pedagogické pracovníky týkající se nadaných a mimořádně nadaných žáků, mimo jiné i pomoc při rozpoznávání nadaných a mimořádně nadaných jedinců (Dušková 2022).

Cílem této bakalářské práce je tedy zjištění, jakým způsobem se na běžné základní škole reálně identifikují nadaní a mimořádně nadaní žáci, a to z pohledu pedagogů a rodičů těchto žáků. V teoretické části této práce se autorka věnuje objasnění pojmů nadaný a mimořádně nadaný jedinec.

V empirické části se potom zabývá přímo záměrem této bakalářské práce, tedy zjištěním, jakým způsobem se na běžné základní škole může identifikovat nadaný a mimořádně nadaný žák. Dílčím cílem je zkoumání forem projevů nadaných a mimořádně nadaných žáků v základní škole a dále průzkum, kdo z účastníků edukace nejčastěji objeví nadání či mimořádné nadání v rané fázi vzdělávání.

Nadání je z pohledu autorky v současné době stále ještě téma, které není zcela dopodrobna probádané. Autoři se neshodují na typech nadání, ani na jejich příčinách, ale na jednom se shodnou všichni – nadání je nezbytné podporovat a prohlubovat. V opačném případě by totiž mohlo dojít například až k potlačení projevů talentu a zařazení jedince mezi průměrné žáky.

TEORETICKÁ ČÁST

1 NADÁNÍ

V této části práce se autorka zaměřuje na definici nadání a vybrané druhy nadání. Vzhledem k tomu, že je toto téma poměrně široké a není možné v současné době předložit univerzální návod na to, jak nadaného či mimořádně nadaného jedince identifikovat, autorka předkládá alespoň několik názorů vybraných autorů.

1.1 Definice nadání

Definovat nadání není jednoduché. Je mnoho způsobů, jak na nadání pohlížet a co považovat za takový talent, že se dá odlišit od nadprůměrné inteligence.

1.1.1 Legislativní ukotvení pojmů nadání a mimořádně nadání jedinci

Dle Vyhlášky 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, v platném znění, se za nadaného žáka považuje „...především žák, který při adekvátní podpoře vykazuje ve srovnání s vrstevníky vysokou úroveň v jedné či více oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech“ (Vyhláška č. 27/2016 Sb., §27, odst. 2).

Za mimořádně nadaného žáka se potom považuje takový žák, „...jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech“ (Vyhláška č. 27/2016 Sb., §27, odst. 2).

Z vyhlášky je patrné, že se pojmy nadaný a mimořádně nadaný jedinec příliš neliší, proto může být pro učitele náročné tyto pojmy od sebe rozlišit.

1.1.2 Pojem nadaný a mimořádně nadaný jedinec dle vybraných autorů

„Nadané a talentované jsou ty děti, které jsou identifikovány kvalifikovanou osobou, a které jsou díky výrazným předpokladům schopni podávat vynikající výkony. Tyto děti potřebují diferencované vzdělávací programy a služby nad rámec běžných služeb, poskytovaných běžnou třídou, aby tak mohly přinést příspěvek sobě i společnosti“ (Passow 1993, s. 30, In: Portešová, 2021).

P. Hartl nahlíží na nadání jako na „...soubor vloh jako předpoklad k úspěšnému rozvíjení schopností; nejčastěji používáno ve spojení s jedinci podávajícími nadprůměrné výkony při činnosti tělesné i duševní“ (Hartl 2004, s. 146).

Autoři J. Průcha a J. Veteška se zmiňují o rozdílném pojetí pojmu nadání z hlediska pedagogického a psychologického. Zatímco pedagogické pojetí dle nich zahrnuje pouze rozumové schopnosti daného jedince, z hlediska psychologie není možné na nadání pohlížet pouze jako na rozumové schopnosti jedince, ale je nezbytné zahrnout také pohybové nadání, a to včetně nadání k tzv. rukodělné práci. Autoři ale nezapomínají ani na umělecké nadání, které se dle Průchy a Vetešky může projevit např. talentem pro skládání hudebních děl (Průcha, aj. 2014, s. 744).

Kromě neshod v definování nadání se další odbornice, J. M. Havigerová, zmiňuje o tom, že i pojmosloví týkající se tohoto tématu je nejednotné. Zatímco někteří autoři pojímají slova talent a nadání za synonyma, v jiných odborných textech jsou zmíněná slova chápána jako dva odlišné pojmy. V jedné monografii je například zmíněno, že talent je vysokým stupněm nadání, v jiné se potom pojmy liší dle toho, zda se jedná o intelektuální oblast či oblast umění a sportu (Havigerová 2011, s. 17–18).

S tímto rozlišením ale další autoři nesouhlasí, například V. Dočkal píše o tom, že používat slova nadání a talent jako dva různé pojmy, je nadbytečné. On sám mezi nimi rozdíl nevidí, domnívá se, že celé nedorozumění ohledně těchto pojmů vzniklo pouze tím, že se vědci v minulém století snažili za každou cenu využít všechny dostupné termíny, aniž by je správně vymezili. Zmiňuje se také o tom, že v dalších jazycích může toto rozlišování způsobovat komunikační bariéru, jelikož slovo nadání není možné patřičně přeložit (Dočkal 2005, s. 23–25).

Vzhledem k nejednotnosti se autorka této práce rozhodla používat slova nadání a talent jako synonyma.

1.2 Typologie nadání dle vybraných autorů

Jak již bylo výše zmíněno, není v současné chvíli jednotné ani rozdělení druhů nadání. Autorka této práce tedy vybrala alespoň několik základních druhů pro představu, jaké typy talentu můžeme od nadaných a mimořádně nadaných jedinců očekávat.

1.2.1 Školní a kreativně-produktivní nadání

Někteří odborníci rozlišují nadání na školní nadání a kreativně-produktivní nadání. Zatímco školní nadání je velmi úzce spjato s nadprůměrnými výsledky v inteligenčních testech, jedinci obdařeni kreativně-produktivním nadáním mohou být jak v inteligenčních testech, tak i ve škole, hodnoceni jako průměrní. Autoři popisují druhou skupinu v podstatě jako jedince, kteří jsou schopni kritického myšlení, a to v takové formě, aby daný jedinec dokázal zhodnotit, které informace jsou pro jeho studium relevantní (Fořtíková aj. 2008, s. 42–44).

O hranici inteligenčního kvocientu (dále jen IQ) se zmiňují i další odborníci. Dle těchto autorů je ve většině případů tato hranice stanovena na 130 bodů. Jakmile jedinec dosáhne v IQ testech vyššího počtu bodů, může být považován za potencionálně nadaného jedince. Š. Portešová aj. podotýkají, že v České republice není tato hranice legislativně ukotvena, avšak je zmiňována v dokumentu Národního ústavu pro vzdělávání, který se zabývá komplexní diagnostikou nadání (Portešová aj. 2020, s. 133).

Ačkoliv jsou autoři v těchto otázkách stále ještě velmi nejednotní, dle autorky této práce je stanovení hranice IQ rozumným řešením alespoň pro část pedagogů. Pro možnost identifikace je nezbytné poskytnout učitelům alespoň nějaké kritérium, dle kterého se mohou řídit. A výsledek inteligenčního testu takovým kritériem zajisté je.

1.2.2 Pohybové, umělecké, intelektové a praktické nadání

Další autor, pan docent Dočkal, člení nadání z hlediska činností. Do pohybového nadání, zahrnuje sportovní a taneční talent, do nadání uměleckého potom hudební, výtvarný a literárně-dramatický talent. Při nadání intelektovém jedinci oplývají talentem v jazykových, matematických, vědeckých a technických oborech (Dočkal 2005, s. 78).

Nesmíme však opomenout ani nadání praktické, které V. Dočkal rozděluje na manuální a sociální schopnosti. Autor ale zmiňuje také to, že není možné tyto druhy nadání zcela diferencovat. Všechny druhy nadání se mohou vzájemně prolínat, což pan docent vysvětluje na příkladu tanečního talentu, které je sice původně zařazeno do nadání pohybového, avšak zcela logicky musí být i součástí nadání uměleckého. Dle tohoto autora však není možné přiřadit jedinci v určité fázi jeho života jen jedinou kategorii, do které by spadal. Nadání se v průběhu života formuje, vyvíjí (Dočkal 2005, s. 78).

1.2.3 Předmětové a potenciální nadání

Paní docentka Havigerová tuto klasifikaci podstatně rozšiřuje. Mluví o tzv. horizontální a vertikální klasifikaci. Zatímco horizontální klasifikace je založena na základě rozlišení talentu dle druhů činností či samotné inteligence, vertikální klasifikace popisuje nadání z vývojového hlediska (Havigerová 2011, s. 23–32).

Do horizontální klasifikace tedy můžeme zařadit například předmětové rozlišení nadání. Jedince potom dělíme dle toho, ve kterém předmětu svůj talent projevují, někteří jsou obdařeni vysokou inteligencí v oblasti matematické, jiní jsou nadaní ve sportovní či výtvarné oblasti, další jedinci oplývají širokými znalostmi v oblasti přírodních věd nebo cizích jazyků. Paní docentka Havigerová zmiňuje, že toto rozlišení je validní především pro pedagogy, jelikož je pro ně nejlépe identifikovatelné, odhalitelné (Havigerová 2011, s. 30–31).

Do vertikální klasifikace tato autorka řadí potenciální či latentní nadání, které není u jedince ještě zcela patrné, protože se dané dítě může nacházet v takovém stupni vývoje, v němž se prozatím nemusí projevit. Tento druh nadání je velmi závislý také na prostředí, v němž se daný jedinec nachází, pokud se jedná o nepodnětné prostředí, talent může zůstat skrytý. Jako druhý stupeň vertikální klasifikace nadání J. M. Havigerová uvádí nadání aktuální či manifestované. Zde se jedná o již projevovaný talent (Havigerová 2011, s. 31–32).

O stejném členění druhů nadání se zmiňuje i paní docentka Hříbková, která myšlenku ještě rozšiřuje. Dle jejího názoru je vývoj z potenciálního nadání do aktuálního podmíněn především učením a vlastní aktivitou daného jedince (Hříbková 2009, s. 48).

1.2.4 Vzácné, obohacující, vymezené a neobvyklé nadání

Docentka Hříbková také píše o dalším rozlišení druhů nadání, o kterém se dříve zmiňoval Tannenbaum. Ten nahlížel na nadání z pohledu společnosti – dle toho, jak společnost daný talent hodnotí, rozlišují se druhy nadání (Hříbková 2009, s. 48).

Jedná se o tzv. vzácné nadání, které se vyskytuje jen u několika vybraných jedinců, kteří se často podílejí na vývoji společnosti. Obohacujícím nadáním poté oplývají ti jedinci, kteří společnost dokáží nějakým způsobem obohatit, například inovacemi ve světě vědy či umění (Hříbková 2009, s. 48–49).

Jako jedince s tzv. vymezeným nadáním Hříbková označuje takové jedince, kteří pracují kupříkladu jako učitelé či sociální pracovníci a u nichž je patrné, že důležitější, než vzdělání je přirozený talent v rovině empatické (Hříbková 2009, s. 48–49).

Poslední skupinou, kterou autorka zmiňuje, zastupují jedinci s neobvyklým nadáním, kteří vynikají v nějaké konkrétní sféře natolik, že vysoce převyšují své okolí (Hříbková 2009, s. 48–49).

2 NADANÍ A MIMOŘÁDNĚ NADANÍ JEDINCI

V této části práce se autorka věnuje vybraným znakům nadaných a mimořádně nadaných jedinců. Ani v tomto tématu nejsou autoři jednotní, proto autorka vybrala pouze několik názorů, které nám mají přiblížit, jak se může nadaný či mimořádně nadaný jedinec projevat. Autorka této práce dále neopomíná zmínit také mozkové funkce, které jsou u nadaných a mimořádně nadaných jedinců stěžejními pro vznik talentu.

2.1 Vybrané znaky nadaných a mimořádně nadaných jedinců

Názorů na to, jaké jsou typické znaky nadaných a mimořádně nadaných jedinců, nalezneme v současné literatuře spoustu. Vzhledem k rozsahu této bakalářské práce je zde uvedeno jen několik vybraných znaků.

- **Nadprůměrný inteligenční kvocient**

Jako jeden z nejčastěji zmiňovaných znaků autorka této práce vybrala nadprůměrnou inteligenci.

Dle docenta Dočkala se základní znaky nadání liší dle jeho pojetí. Mluvíme-li o intelektovém nadání, setkáváme se často s názorem, že takový jedinec má nadprůměrný inteligenční kvocient. V. Dočkal však zdůrazňuje, že takovýto pohled najdeme především v dílech, jejichž autoři jsou psychologové (Dočkal 2005, s. 179).

Nejen ti ale intelektové nadání chápou jako nadprůměrnou inteligenci. Často se s tímto názorem setkáváme i u běžné populace. Jak ale tedy pak dokážeme rozlišit, kdy je daný jedinec opravdu nadaný a kdy je „pouze“ nadprůměrně inteligentní? A jakým způsobem bychom mohli jako pedagogové nadprůměrně inteligentnímu jedinci pomoci rozvinout jeho schopnosti?

Na první otázku pan docent Dočkal neodpovídá, k té druhé však svůj názor vyjádřil. Stejně jako další autoři se i tento odborník domnívá, že jde pouze o to, zda daný jedinec dostane šanci, aby své nadprůměrné schopnosti projevil a rozvinul. Jestliže své nadání jedinec rozvinout z jakéhokoliv důvodu nemůže, může se stát podvýkonným. Důvody to mohou být zcela patrné, jako je například špatné rodinné zázemí či naopak přílišná péče rodičů, ale také zdánlivé malichernosti, které ale rozhodnou o tom, zda se nadání u daného jedince projeví, či ne (Dočkal 2005, s. 179–182).

Pan docent Dočkal zmiňuje příběh chlapce, který, ačkoliv neměl předpoklady k jazykovému nadání, rozvinul své jazykové schopnosti natolik, že dokázal s přehledem vystudovat vysokou školu v USA a pracovat v zahraničí (Dočkal 2005, s. 182).

Jedinou jeho motivací k učení se jazyka byla jeho starší sestra, které se snažil vyrovnat. Po návštěvě poradenského centra a zjištění, že přestože chlapec oplývá nadprůměrnou inteligencí, jazykové schopnosti má podprůměrné, se jeho rodiče rozhodovali, zda ho v jeho zájmu o angličtinu podpoří, či ne. Roli zde jistě sehrál i strach, aby chlapec nezklamal především sám sebe. Rodiče se ale rozhodli chlapce podpořit a evidentně bylo toto rozhodnutí ku prospěchu (Dočkal 2005, s. 182–183).

Jak by ale chlapec dopadl, kdyby jeho rodiče naslouchali radám psycholožky z poradenského pracoviště a jeho touhu by nepodpořili? Naučil by se cizímu jazyku? Dokázal by tuto schopnost rozvinout až na hranici nadání? Na to asi v současné chvíli nikdo odpovědět nedokáže.

- **Analyticko-syntetické myšlení**

Kromě jazykového talentu ale V. Dočkal řadí mezi intelektové nadání i matematické nadání, nadání pro technické vědy a talent pro vědeckou práci. Zatímco poslední zmiňovaný talent je autory často opomíjen, jedinci s matematickým nadáním tvoří jednu z nejpočetnějších skupin zkoumaných jedinců (Dočkal 2005, s. 184–189).

Matematické nadání je totiž pravděpodobně nejsnadněji hodnotitelné. U nadaných a mimořádně nadaných jedinců se speciálními matematickými schopnosti bývá často nadání patrné na první pohled. Tito jedinci se pyšní analyticko-syntetickým myšlením již od raného věku. Matematické nadání se také často projevuje u jedinců s poruchami autistického spektra, protože tato schopnost není přímo závislá na ostatních intelektuálních schopnostech (Dočkal 2005, s. 184–189).

Tento druh nadání bude pravděpodobně nejlépe odhalitelný i pro začínající učitele, kteří s identifikací nadání a mimořádného nadání nemají prozatím žádné (nebo jen velmi malé) zkušenosti. Zda má žák rozvinuté logické myšlení dokáže učitel rozpoznat velmi rychle, a to napříč předměty.

- **Nevědomost aneb jak jsem se dobral správného výsledku**

Docentka Havigerová hovoří o tom, že jedinci s matematickým nadáním se velmi často projevují tím, že nevědí, jak konkrétně dospěli ke svým výpočtům a odpovědím. Zároveň

ale upozorňuje na to, že pokud se nadaných a mimořádně nadaných jedinců budeme ptát, jakým způsobem přišli na správný výsledek, mohli bychom jim nevědomky tuto schopnost narušit tím, že je donutíme, aby místo správné odpovědi přemýšleli nad tím, jak na správnou odpověď přišli (Havigerová 2011, s. 25).

J. M. Havigerová to přirovnává k otázce, jak člověk může chodit. V tu chvíli, kdy se daného jedince zeptáme, donutíme ho, aby nad svými kroky přemýšlel, tudíž již nevykonává tuto činnost podprahově, a tak se může stát, že snadněji zaškokrtne a upadne (Havigerová 2011, s. 25).

S myšlenkou, že schopnost jedince rozvinout své nadání je závislá na sociálním prostředí a vlastní interakci jedince, souhlasí i paní docentka Hříbková. Podotýká však, že zkoumáním nadaných a mimořádně nadaných jedinců bylo zjištěno, že rozvinutí speciálních schopností jedince nemusí vždy znamenat, že jedinec tyto schopnosti dokáže také uplatnit. Jedná se o již zmiňované manifestované a latentní nadání (Hříbková 2009, s. 44–45).

- **Analogické neboli divergentní myšlení**

Stejným tématem se zabývá i další autorka, M. Stehlíková. Ta píše o potřebě kontroly, kterou nadání a mimořádně nadání jedinci mohou mít. Tito jedinci nemívají stejné myšlenkové pochody jako běžné děti, jejich myšlení je mnohem rychlejší a chaotičtější. To je také důvod, proč často nedokáží specifikovat, jak se k daným odpovědím dostali (Stehlíková 2018, s. 48–49).

Jedná se o divergentní neboli dle některých autorů tzv. analogické myšlení, při němž se těmto jedincům odehrávají v mozku obrazy, které se ve vysoké rychlosti střídají, různě proplétají a rozvětvují do stovky dalších obrazů, otázek a odpovědí (Stehlíková 2018, s. 48).

J. M. Stehlíková toto myšlení popisuje jako proces, při němž se nadanému či mimořádně nadanému jedinci v hlavě otevírají jakási „okna“, která neustále pracují, různě se překrývají, navazují na sebe a daní jedinci tato „okna“ nemohou nijak zavřít. Často si to ani neuvědomují, ale mají neustálou potřebu přemýšlet (Stehlíková 2018, s. 48–49).

Je možné, že právě tento charakteristický znak je jedním ze znaků, díky nimž je těžké nadaného či mimořádně nadaného jedince odhalit. V běžné hodině často není možné ani odpovídat na všechny otázky, které žák pokládá, natož se zabývat tím, zda žákova otázka

alespoň vzdáleně souvisí s probíraným tématem. Může se proto lehce stát, že učitel tyto otázky bude pokládat za vyrušování, místo toho, aby odhalil, že se nějakým způsobem otázka tématu týká.

- **Hyperstimulace**

Pojem hyperstimulace M. Stehlíková vysvětluje jako neustálou vzrušivost či reaktivnost na vnitřní nebo vnější podněty. Do intelektuální hyperstimulace řadí například lačnost po vědění, vysokou potřebu chápat a rozumět, velmi vysokou rychlost a způsob myšlení nebo třeba zvědavost. Do psychomotorické hyperstimulace potom řadí například tendenci k neustálé činnosti či tělesný neklid jedince. Dalším znakem může být například přehnaná gestikulace (Stehlíková 2016, s. 45–46).

U nadaných a mimořádně nadaných jedinců se často objevuje velká touha objevovat a poznávat, rozvíjet samostatnost a autonomii. To je samozřejmě běžné i pro intaktní jedince, odbornice ale poznamenává, že u nadaných dětí je tento rys mnohem patrnější (Stehlíková 2018, s. 45–47).

Nadaní a mimořádně nadaní jedinci často hledají oporu v logice, a pokud něco logické není, odmítají se s tím smířit a snaží se nalézt odpovědi, proč tomu tak je. U těchto dětí není možné zavést pravidla, aniž bychom jim vysvětlili, proč takové pravidlo musíme dodržovat. Musíme s nimi jednat jako s partnery, vše jim trpělivě vysvětlovat a naslouchat jejich argumentům (Stehlíková 2018, s. 45–47).

- **Zrychlený vývoj jedince**

Paní docentka Hříbková zmiňuje, že ke správné identifikaci nadaného jedince nám mohou pomoci tři základní znaky. Prvním znakem je vývoj daného jedince – jedná se o takové dítě, u něž je již v raném věku patrné, že je vývojově na mnohem vyšší úrovni než jeho vrstevníci (Hříbková 2009, s. 45).

Další odbornice rozebírá tento charakteristický rys nadaného či mimořádně nadaného dítěte hlouběji. Mluví o tom, že určité rysy nadání se mohou projevit již záhy po porodu. V této fázi života se samozřejmě jedná pouze o dojem rodičů, kteří mají pocit, že se dítě nechová zcela běžným způsobem. M. Stehlíková zmiňuje, že rodiče u dítěte registrují mimiku odlišnou od ostatních jedinců a vidí své děti jako předčasně vyspělé neboli jako starce uvězněné v těle dítěte (Stehlíková 2018, s. 43).

Další fází rozvoje takového dítěte bývá dle M. Stehlíkové velmi rychlý vývoj. Dítě se může projevat například tím, že velmi brzy drží hlavičku, může se brzy přetáčet, lézt a sedět. Je také možné, že se rychleji, než jeho vrstevníci dostane do fáze samostatné chůze (Stehlíková 2018, s. 43–44).

V otázce rozvoje řeči se dle této autorky jedinci dělí na dvě skupiny – někteří začínají žvatlat a mluvit již velmi brzo, ti druzí naopak s mluvením vyčkávají třeba až do tří let věku, avšak poté již rovnou mluví gramaticky správně v rozvinutých větách (Stehlíková 2018, s. 43–44).

- **Nadprůměrné výkony**

Druhým znakem je dle paní docentky Hříbkové podávání takových výkonů v určité oblasti, které též vysoce překonávají úroveň výkonů stejně starých jedinců (Hříbková 2009, s. 45).

Tento znak pak Hříbková více přibližuje pěti kritérii, které k určení nadání využíval Sternberg. Jedná se o excelentnost, při níž opět jedinec vysoce převyšuje svými výkony své vrstevníky, kterou doplňuje vzácnost, což je schopnost, která je charakterizována tím, že se u jiných jedinců vyskytuje velmi vzácně, avšak daný jedinec ji má (Hříbková 2009, s. 46).

Třetím Sternbergovým kritériem je dle Hříbkové produktivita, při níž jedinec musí dokázat, že umí nadprůměrně produkovat jakési dílo. Čtvrtým kritériem identifikace nadaného dítěte je pak demonstrovatelnost, tedy možnost nadání validně otestovat (Hříbková 2009, s. 46).

Posledním měřítkem je hodnotnost – užitečnost. Jedinec splňující páté kritérium musí být přínosný pro společnost nebo mít takové schopnosti, které jsou smysluplné a užitečné alespoň pro jeho samotného (Hříbková 2009, s. 46).

- **Osobní potenciál**

Jako třetí znak užitečný pro správnou identifikaci nadaných či mimořádně nadaných jedinců paní docentka Hříbková uvádí osobní potenciál u takového jedince, který má předpoklady pro nadání, avšak v běžném edukačním procesu se nemusí projevit, jelikož se může jednat například o schopnost jako je zaujetí pro řešení nějakého úkolu, které není na první pohled patrné (Hříbková 2009, s. 44–45).

Tento znak bude pravděpodobně pro učitele také velmi těžko odhalitelný. Každého žáka se v hodinách snažíme vést k tomu, aby ho úkol zaujal, a to bez ohledu na to, zda se jedná o intaktního jedince nebo o žáka s nějakými specifickými vzdělávacími potřebami. Pokud jedince úkol nezaujme, nebude mít žádnou motivaci k tomu, aby danou úlohu vyřešil.

- **Kreativita**

Posledním charakteristickým znakem pro tyto jedince, který autorka této bakalářské práce vybrala jako velmi podstatný, je kreativita. O té se zmiňují téměř všichni autoři, kteří se touto tematikou zabývají.

Například psycholožka E. Landau kreativitu popisuje jako znak, který mají všichni jedinci bez ohledu na inteligenci, vzdělání či sociální postavení. Ale jen někteří jedinci se nebojí tuto vlastnost využít a rozvinout do takové míry, aby se mohli stát výjimečnými ve svém myšlení (Landau 2007, s. 27–32).

Kreativita dle této psycholožky znamená schopnost chápat zavedené pojmy v jiných souvislostech, nacházet nové úhly pohledu, dokázat využít nabitě vědomosti k novým poznatkům a zážitkům. K tomu jedinec potřebuje určitou autonomii a důvěru okolí, případně také povzbuzení k tomu, aby se nebál být kreativní (Landau 2007, s. 27–32).

Tvořiví jedinci se mohou setkávat s nepochopením společnosti, a proto je důležité, aby měli ve svém okolí lidi, kteří jim důvěřují a jejich snahu podporují (Landau 2007, s. 32).

M. Stehlíková (2018, s. 134) popisuje tvořivost jako „...schopnost jedince v dané situaci využívat vlastních zdrojů pro řešení problému.“ Kreativita jedince však potřebuje základ, kterým je dle této autorky užitečnost, originalita, zvědavost, hravost, duševní pružnost a otevřenost (Stehlíková 2018, s. 134).

Kreativní jedinci potřebují cítit, že to, co tvoří, je někomu či někomu prospěšné, stejně tak je velmi důležité, aby takoví jedinci dokázali překročit práh zavedeného a pustit se do neznámého. I k tomu je samozřejmě potřeba podpory okolí, dle Stehlíkové je nezbytné, aby kreativní jedinci cítili podporu pedagogických pracovníků (Stehlíková 2018, s. 134).

Dle autorky této bakalářské práce je nutné kreativitu podporovat u všech žáků, nejen u nadaných či mimořádně nadaných jedinců. I to je ale v současných podmínkách českého školství velmi náročným úkolem.

- **Další charakteristické znaky**

Znaky nadaných a mimořádně nadaných jedinců se velmi liší. Každý jedinec je individuální stvoření a není proto možné vypsát všechny znaky, díky nimž bychom mohli nadání či mimořádné nadání odhalit.

Někteří autoři shrnují charakteristiku nadaných a mimořádně nadaných jedinců do několika bodů, a to: „rozsáhlé znalosti a paměť, rychlost procesu myšlení, vlohly pro znázornění a kategorizaci problémů, znalost postupů práce, flexibilita myšlení, upřednostňování komplexnosti“ (Fořtíková aj. 2008, s. 87).

Uvedený seznam samozřejmě nemůžeme považovat za veškeré znaky nadaných a mimořádně nadaných jedinců, ale tento souhrn nám může posloužit alespoň jako nástroj, který může učitelům odhalit možnost, že jedinec je nadaný či mimořádně nadaný.

2.2 Mozkové funkce nadaných a mimořádně nadaných jedinců

Mnoho vědců se v minulosti snažilo prokázat, zda je nějaká souvislost mezi velikostí, respektive hmotností mozku a inteligencí. To se dle paní docentky Havigerové doposud nepodařilo. Jediné, co je dnes jisté je to, že nezáleží na tom, jak velký mozek je, ale na tom, jakým způsobem je používán. Tato skutečnost vedla k dalším výzkumům, které měly prokázat, že míra inteligence je přímo úměrně závislá na uspořádání mozku (Havigerová 2011, s. 39–40).

Docentka Havigerová poznamenává, že mozek je živým orgánem, který se během vývoje mění. Ne tak počet neuronů, jako jejich vzájemné provázání poté určuje, jak inteligentní jedinec je. Samozřejmě je nezbytné, aby byla využívána vzájemná propojenost mozkových hemisfér. Jedna hemisféra bez druhé totiž fungovat nedokáže (Havigerová 2011, s. 40–42).

Ačkoliv je nasnadě, že například pro matematické nadání je využívána jen levá hemisféra, která je racionální a zajišťuje tak matematické schopnosti, bez pravé hemisféry by tyto schopnosti nikdy projeveny nebyly. Docentka Havigerová proto upozorňuje na nutnost rozvíjet u nadaných a mimořádně nadaných jedinců obě mozkové hemisféry, aby jedna z nich časem nezaostávala. Například pokud budeme mít právě matematicky nadaného jedince, je vhodné, abychom mu jako volnočasovou aktivitu zvolili takovou činnost, která

bude rozvíjet jeho pravou hemisféru, tedy např. hraní na hudební nástroj (Havigerová 2011, s. 40–46).

I M. Stehlíková se zmiňuje o tom, že u nadaných a mimořádně nadaných jedinců bylo zjištěno, že mají vyšší počet spojů mezi neurony. Díky tomu mozek takových jedinců pracuje rychleji, než je tomu u jedinců intaktních. Nejedná se přitom pouze o jejich myšlení či jednání, ale také o prožívání. Tito jedinci pak veškeré emoce prožívají hlouběji než ostatní lidi a žijí tak mnohem intenzivněji (Stehlíková 2016, s. 25).

Proces myšlení je pak pro nadané a mimořádně nadané jedince mnohem více náročný, jelikož jejich mozek neumí „odpočívat“. Stehlíková tento jev označuje jako vysokou mentální výkonnost, kterou přirovnává k tomu, „...jako by nadaní měli v hlavě křečka, který se bez přestání točí velkou rychlostí v kolečku“ (Stehlíková 2016, s. 26).

Tento jev autorka bakalářské práce popisuje výše jako tzv. divergentní myšlení. Pro nadané či mimořádně nadané jedince může být tento způsob myšlení velmi vyčerpávající.

Dle docentky Havigerové je mozek nadaných a mimořádně nadaných dětí rozdílný od mozku intaktních vrstevníků především tím, že se řetězce synaptických (neuronových) spojení v mozku u nadaných jedinců upevňují mnohem rychleji. Díky tomu tito jedinci nepotřebují tak dlouhé opakování jako jejich spolužáci (Havigerová 2011, s. 41–42).

Pro maximální možné využití mozkové kapacity je dle paní docentky Havigerové velmi potřebný spánek a relaxace. Na kvalitě a míře spánku závisí to, nakolik dokážeme využívat kognitivní funkce mozku a jak dokážeme zpracovat psychické vjemy. Nadané děti ale mají velmi často problémy s poruchami spánku – vzhledem k tomu, že takoví jedinci často trpí zvýšenou vzrušivostí, mají větší problém usnout, ačkoliv racionálně si dovedou zdůvodnit, že spánek potřebují (Havigerová 2011, s. 49–50).

Tento problém mohou rodiče nadaných a mimořádně nadaných jedinců řešit již od velmi útlého věku dětí. Tuto zkušenost má i sama autorka této bakalářské práce.

3 IDENTIFIKACE NADANÝCH A MIMOŘÁDNĚ NADANÝCH JEDINCŮ

Dle výše uvedeného textu je zcela jasné, že identifikovat nadání není jednoduchý úkol. Názory odborníků se často liší, a znaků, které nadaný jedinec může vykazovat, je nepřehledné množství. Samozřejmě záleží i na tom, zda se jedná o dítě s komplexním či nějakým konkrétním nadáním.

3.1 Legislativní ukotvení

Dle Vyhlášky č. 27/2016 Sb., §27 o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, v aktuálním znění, se zjištěním mimořádného nadání zabývá školské poradenské zařízení, konkrétně pedagogicko-psychologická poradna (dále jen PPP), samozřejmě v kooperaci se školou (Vyhláška č. 27/2016 Sb., §27, odst. 3).

Aby se ale jedinec dostal do pedagogicko-psychologické poradny, kde mohou pracovníci nadání či mimořádné nadání identifikovat, musí proběhnout prvotní podezření. A od koho jiného by měli rodiče slyšet zprávu, že jejich potomek výrazně převyšuje své vrstevníky než od člověka, který ho vzdělává? Sám rodič samozřejmě může mít podezření, avšak je spousta důvodů, kvůli nimž svého potomka sám od sebe do PPP neobjedná. Jedním z těchto důvodů může být stud, dalším třeba zkušenosti od dalších rodičů, kteří stejnou problematiku již řeší.

Doktorka Budínová zmiňuje, že jako první se na zjištění nadání či mimořádného nadání většinou podílí pedagog. Žáka nejdříve nějakou dobu pozoruje, a pokud má podezření na to, že by se u daného dítěte mohlo projevit nadání, doporučí mu návštěvu pedagogicko-psychologické poradny, v níž mohou pracovníci provést identifikaci nadání (Budínová 2018, s. 25).

3.2 Proces identifikace

„Identifikaci nadaných dětí se rozumí proces vyhledávání dětí, které svými předpoklady vyhovují zařazení do speciální péče o nadané jedince. Identifikace se zaměřuje na dosud neobjevené vlohy dětí“ (Olszewski-Kubilius 2003 in: Machů aj. 2016, s. 19).

Dle M. Novotné je identifikace nadaných a mimořádně nadaných žáků „... velmi složitý komplexní proces, při kterém kooperují zejména rodiče, učitelé, psychologové a speciální pedagogové. Jejím hlavním úkolem je vyhledat nadané jedince a následně pro ně najít vhodný způsob a styl vzdělávání a celkového rozvoje. Pokud by tato podmínka nebyla splněna, byl by celý dlouhý a náročný proces identifikace zbytečný“ (Novotná 2010, s. 17).

Docentka Hříbková pojem identifikace vysvětluje jako proces vyhledávání takových jedinců, kteří mají nějaký potenciál dostat se do výběru nadaných či mimořádně nadaných jedinců. Řadí sem převážně jedince předškolního a mladšího školního věku s tzv. latentním nadáním, u nichž se nadání ještě v plné míře neprojeví. Identifikace dle Hříbkové slouží k tomu, abychom u těchto dětí měli možnost jejich skrytý potenciál objevit (Hříbková 2009, s. 153).

Dle této odbornice je nezbytné rozlišit pojmy identifikace a tzv. výběr, při němž identifikujeme jedince, kteří již své nadání projevují. Jedná se tedy o jedince z tzv. manifestovaným nadáním, a tedy většinou o žáky, staršího školního věku. Autorka dále zmiňuje, že v českém školství je identifikace dle jejího pojetí velmi omezená, setkáváme se spíše právě s výběrem nadaných jedinců (Hříbková 2009, s. 154).

Kromě toho docentka Hříbková definuje pojem vyhledávání nadaných jako „... postup, jímž se zjišťuje adekvátnost účasti žáků (studentů) v edukačním nabídce, která byla vytvořena a určena pro tuto populaci“ (Hříbková 2009, s. 153).

Paní doktorka Novotná dělí celkový identifikační proces na dvě fáze – nominaci a diagnostiku (Novotná 2010, s. 17).

3.2.1 Nominace

Nominace neboli prediagnostika (či preidentifikace) mimořádného nadání znamená navržení, jmenování. Dle paní docentky Havigerové nominování nadaných znamená označení takového jedince, který má potenciál stát se nadaným či mimořádně nadaným dítětem, přičemž musíme pamatovat na to, že se nejedná pouze o jedince, kteří projevují komplexní nadání, ale také o ty, kteří vynikají pouze v jedné sféře (Havigerová 2013, s. 15).

Dle doktorky Novotné je nominace velmi důležitou součástí identifikačního procesu. Tento krok je převážně v kompetenci učitelů daného jedince, případně jeho rodičů či spolužáků.

Nominace je velmi obtížná, jelikož v této fázi procesu učitelé nemají možnost využít nějaké testy či pomůcky, které by jim nadání pomohly odhalit. Záleží pouze na tom, jaké znalosti ohledně tohoto tématu mají a zda dokáží nahlížet na celkovou charakteristiku daných jedinců (Novotná 2010, s.17).

Nominaci učitel uskutečňuje především pozorováním žáka. Toto pozorování vede k bližšímu poznávání daného jedince a učitel tedy může nadání objevit.

Paní docentka Hříbková podotýká, že někteří autoři tuto fázi identifikačního procesu označují jako fázi subjektivní, jelikož se jedná o část, v níž je identifikace opřena o laické metody a vyhodnocení předpokladů vybraných jedinců. V této části na nadání dítěte upozorní rodiče, učitel nebo například spolužák. Je to vlastně fáze podezření, že se jedinec vymyká stanoveným normám (Hříbková 2009, s. 157).

Ačkoliv je tato fáze označována jako subjektivní, často je to jediná možnost, jak nadání či mimořádné nadání u daného jedince objevit. Jsou případy, kdy k této fázi vůbec nedochází – v těchto případech může být nadání či mimořádné nadání objeveno zcela náhodně, když žák absolvuje vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně kvůli jiným obtížím.

Autorka dále zmiňuje, že nominace neboli subjektivní fáze identifikačního procesu nahrazuje plošnou identifikaci, která není v současné chvíli možná (Hříbková 2009, s. 157).

3.2.2 Diagnostika

Další součástí procesu je pak tzv. objektivní fáze, během níž je pak využito pedagogických a psychologických metod testování. Hlavní metodou při identifikování skupiny nadaných a mimořádně nadaných jedinců je screening individuí, při němž se učitelé a rodiče nominovaných jedinců stávají respondenty a účastní se většinou dotazníkového šetření (Hříbková 2009, s. 158).

Jestliže nepozorujeme skupinu dětí, ale jednotlivce, volíme samozřejmě individuální přístup. Při tomto postupu jedinec například vyplňuje inteligenční testy, hovoří s lidmi, kteří ho vyšetřují a podrobuje se pozorování, při němž se zjišťují jeho strategie učení a řešení úkolů (Hříbková 2009, s. 158).

Nakonec přichází fáze vyhodnocení výsledků, která se také průběžně vyvíjí a mění díky inkluzivnímu přístupu ve školství. Zatímco v integračním období bylo běžné stanovit

hranice bodů, které musel jedinec překonat, abychom ho zařadili do kategorie nadaného či mimořádně nadaného jedince, nyní je již běžné stanovit pásmo, do něž je možné zahrnout mnohem více jedinců a mohou se identifikovanými nadanými jedinci stát i přesto, že jsou oblasti, ve kterých vynikají méně (Hříbková 2009, s. 158).

Paní doktorka Fořtíková tyto kroky ve své publikaci upravuje dle Renzulliho identifikačního systému.

První fází identifikačního procesu je dle názoru Fořtíkové nominace žáků dle získaných bodů ve standardizovaných testech. Může se jednat o test inteligence, výkonu či schopností (Fořtíková, aj. 2008, s. 34–35).

Ve druhém kroku identifikačního procesu navrhuje do užšího výběru studenta přímo učitel. Tento postup umožňuje učitelům nominovat i takové studenty, kteří by se do výběru nedostali na základě splnění kritérií ve standardizovaném testu (Fořtíková, aj. 2008, s. 35–36).

Ve třetím kroku procesu dostávají prostor názory rodičů či vrstevníků. Jestliže se některému z nich zdá, že je daný jedinec nadaný či mimořádně nadaný, může takového jedince nominovat právě ve třetí fází identifikačního procesu (Fořtíková, aj. 2008, s. 36).

Čtvrtým krokem je tzv. speciální nominace, při níž je pamatováno na žáky, kteří buď přerušili studium (a není tedy možné, aby je nominoval jejich učitel) nebo v současnosti nejsou studenty učitele, který nominaci provádí – takový učitel ale musí mít se žákem předchozí zkušenost (Fořtíková, aj. 2008, s. 36–37).

Ke správné diagnostice zajisté přispělo i vytvoření Standardu komplexní diagnostiky mimořádného (intelektového) nadání.

V uvedeném dokumentu jsou mimo jiné uvedeny specifika žáků dle stupňů vzdělávání, popsán samotný proces identifikace a stanoveny posuzované oblasti diagnostického procesu. V poslední jmenované části je zahrnuta například anamnéza posuzovaného jedince, jeho sociální a komunikační dovednosti či dílčí kognitivní funkce (Národní ústav pro vzdělávání 2016).

Dále se při identifikaci posuzuje tvořivost daného dítěte, jeho motivace a zájmy a celková úroveň a profil rozumových schopností. Ve školní oblasti se poté zaměřujeme na úroveň jedince v oblasti čtení, psaní, matematiky a v neposlední řadě také na strategii jeho myšlení (Národní ústav pro vzdělávání 2016).

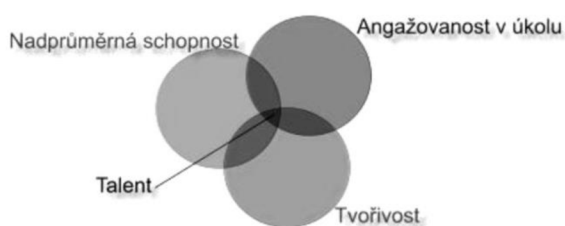
Tato diagnostika byla vytvořena na základě Renzulliho tříložkového modelu nadání, který obsahuje tvořivost, angažovanost v úkolu neboli motivaci a rozumové schopnosti jedince (Národní ústav pro vzdělávání 2016).

3.3 Modely nadání

Ke správné identifikaci nadaných a mimořádně nadaných jedinců nám mimo jiné mohou posloužit i modely nadání. V tematické literatuře je možné nalézt různé modely nadání, podle nichž se různí i názory autorů. Pro účely této bakalářské práce si jako příklad takového modelu autorka práce vybrala model Josepha S. Renzulliho, který je zmiňován v předešlé části práce.

3.3.1 Renzulliho model nadání

Dle Renzulliho Tříkruhového modelu nadání z roku 1978 můžeme poznat nadání, pokud se u jedince prolínají tři charakteristické vlastnosti. První z nich je obecná či specifická nadprůměrná schopnost, druhou je potom tvořivost neboli kreativita, která je provázána se specifickými schopnostmi daného jedince a třetí je angažovanost v úkolu, kterou jedinec projevuje. Všechny tři vlastnosti spolu musí vzájemně interagovat, abychom žáka mohli považovat za nadaného (Knotová 2014, s. 484–486).

Obr. 1 Renzulliho tříkomponentový model Zdroj: Novotná 2010

V tomto modelu se mluví pouze o jedincích, kteří své nadání již projevují.

3.4 Překážky v identifikaci nadaných a mimořádně nadaných žáků ve školním prostředí

Výše zmiňované informace zcela jistě mohou učitelům pomoci s tím, jak by mohl nadané či mimořádně nadané dítě v kolektivu poznat. Víme, na co se při pozorování zaměřit, co máme srovnávat, a nakonec i to, co dělat ve chvíli, kdy podezření na nadání máme. Jaká úskalí ale může toto selektování jedinců přinášet? Co může učitelům zkreslit představu o tom, zda by mohlo být dítě nadané, případně mimořádně nadané?

Jako jednu z největších překážek vnímá autorka této bakalářské práce lidský faktor.

S tím souhlasí i doktorka Budínová, která se domnívá, že jednou z překážek ve správné identifikaci, může být právě osobnost samotného pedagoga.

Pokud má učitel sklony k rozdělování žáků dle jejich určitých vlastností, může tento postoj učitele tzv. „zaslepit“ a identifikaci nadání či mimořádného nadání tím velmi zkomplikovat (Budínová 2018, s. 26).

Samozřejmě, že každý dobrý učitel by měl být bez předsudků a být schopný takové sebereflexe, která by mu ve „škatulkování“ žáků zabránila. Svět ale není dokonalý a učitelé jsou stále pouze lidské bytosti, které občas chybují.

Další překážkou se beze sporu stávají vlastnosti daného jedince, jako je například stud daného žáka.

Na tento problém upozorňuje M. Stehlíková, která popisuje nadané děti, které se snaží co nejvíce přizpůsobit svým spolužákům. Avšak právě díky tomu se jejich nadání vůbec nemusí projevit, a to jen proto, že tito jedinci nestojí o pozornost a chtějí se pouze začlenit do kolektivu (Stehlíková 2018, s. 32).

Takovým projevům se samozřejmě nemůžeme divit, protože děti (na základní škole obzvláště) mohou své postavení v kolektivu opravdu hodně prožívat. Můžeme se setkávat s tím, že žáci, kteří čímkoliv vynikají, mohou být z třídního kolektivu zcela vyloučeni. A protože pro nadané či mimořádně nadané jedince nemusí být obtížné své výjimečnosti skrýt, mohou se pro tuto možnost rozhodnout, aby mezi spolužáky lépe „zapadli“.

O rizicích posuzování nadání se zmiňuje i M. Novotná. Ta poznamenává, že je pro pedagogy velmi rozlišit právě to, zda je dítě nadané nebo jen bystré a chytré. Jako řešení vidí to, aby se na procesu identifikace nepodílel pouze jeden učitel, ale spolupracoval i s kolegy, které dané dítě také vzdělávají (Novotná 2010, s. 27).

Spolupráce mezi kolegy při procesu identifikace nadaných či mimořádně nadaných jedinců je totiž zcela zásadní. Jako učitelé můžeme být nejistí, zda projevy, které zaznamenáváme, jsou právě projevy nadání či mimořádného nadání. A pokud se s daným podezřením obrátíme na své zkušenější kolegy, mohou nám pomoci s pozorováním daného jedince, případně s následnou nominací. Nominační proces by se totiž neměl týkat pouze jednoho pedagogického pracovníka, měli bychom k němu dospět právě díky spolupráci s kolegy, případně spolužáky daného žáka i s jeho rodiči.

Další velmi rozšířenou překážkou v identifikaci nadání je riziko, že nedokážeme identifikovat nadání nebo mimořádné nadání, protože je u posuzovaného jedince skryté za nějakou poruchou či syndromem.

Tuto problematiku popisuje ve své monografii Š. Portešová, která popisuje souběh nadání a poruchy učení. Autorka zmiňuje, že pro velkou skupinu pedagogů je stále velice těžké přijmout fakt, že dítě, které má specifickou poruchu učení, může být zároveň i dítětem nadaným. A to může být důvod, proč takové dítě není nominované do výběru potencionálně nadaných či mimořádně nadaných studentů (Portešová 2009, s. 47).

Tito jedinci bývají zpravidla označováni jako jedinci s tak zvanou dvojí výjimečností. J. M. Havigerová jedince s dvojí výjimečností popisuje jako ty, u nichž se může nadání či mimořádné nadání projevat pouze v jedné oblasti. V jiné oblasti jim pak naopak znalosti či schopnosti mohou zcela scházet. Jako příklad autorka uvádí nadané dítě s dyslexií (Havigerová 2011, s. 322).

D. Fábik se zmiňuje o nadaných jedincích, kteří mají k nadání přidruženou nějakou poruchu učení. Dle něj se u těchto jedinců jedná „na jednej strane o kombináciu intelektových schopností na vysoko nadpriemernej úrovni, pokročilej slovnej zásoby, výnimočného pochopenia abstraktných pojmov a myšlienok, produktívnej predstavivosti, mnohopočetných/sofistikovaných záujmov; a na strane druhej pravopisných ťažkostí, problémov s čítaním, slabého rukopisu či problémov vo fonematickom uvedomovaní“ (Fábik 2018, s. 19).

Odhalit samotné nadání či mimořádné nadání může být pro pedagogy opravdu nelehkým úkolem. Ve chvíli, kdy se k nadání či mimořádnému nadání přidruží ještě nějaké poruchy, je tento úkol ještě o to víc ztížen.

Jako další překážka se může jevit také prostředí, z něhož daný jedinec pochází. Pokud bude dítě vyrůstat v nepodnětném prostředí, může se stát, že se jeho talent neprojeví a zůstane tak v latentní fázi. Na druhé straně podnětné prostředí může dítěti umožnit rozvoj jeho schopností a znalostí již ve velmi útlém věku.

Podobných překážek bychom našli jistě ještě spoustu, avšak pro účely této bakalářské práce nám výše vyjmenované překážky postačí.

EMPIRICKÁ ČÁST

4 PRŮZKUM

Autorka této bakalářské práce provedla průzkum na téma identifikace nadaných či mimořádně nadaných jedinců na běžné základní škole. Dle jejího názoru je toto téma mezi učiteli stále velmi málo probírané, proto se rozhodla zabývat se právě touto tematikou.

Průzkum má sloužit ke zjištění, zda jsou pedagogové v současně nastaveném školském systému schopni rozpoznat nadaného či mimořádně nadaného jedince – zda mají dostatečný časový prostor k pozorování svých žáků a také dostatek informací o tom, jak se nadaní či mimořádně nadaní jedinci projevují.

V teoretické části této práce jsme se zabývali vymezením pojmů nadaný a mimořádně nadaný jedinec, seznámili jsme se s vybranými druhy nadání a některými znaky nadaných či mimořádně nadaných jedinců. Vysvětlili jsme pojem identifikace nadaných a mimořádně nadaných jedinců a popsali jsme si identifikační proces. Mimoto jsme zmínili i některé překážky v identifikaci takových jedinců.

4.1 Cíl průzkumu

Cílem empirické části této bakalářské práce je zjištění, jakým způsobem se na běžné základní škole reálně identifikují nadaní a mimořádně nadaní žáci, a to z pohledu pedagogů a rodičů těchto žáků. Autorka této práce předpokládá, že v převážné většině případů bude nominace ze strany učitele daného žáka. V některých případech může docházet k tomu, že nominační fáze bude zcela přeskočena, jelikož nadání či mimořádné nadání bude odhaleno náhodně v pedagogicko-psychologické poradně při vyšetření kvůli jiným potížím.

Dílčím cílem je zkoumání forem projevů nadaných a mimořádně nadaných žáků v základní škole z pohledu učitele a dále průzkum, kdo z účastníků edukace nejčastěji objeví nadání či mimořádné nadání v rané fázi vzdělávání, taktéž z pohledu učitele. Předpokladem je, že se většina jedinců projevuje nadprůměrným intelektem a hlavní

znakem pro učitele bude to, že jedinec svými znalostmi a schopnostmi vysoce převyšuje své spolužáky.

Podobným tématem se zabývaly některé závěrečné práce, jako například diplomová práce od Denisy Slabihoudkové (Slabihoudková, 2020) či bakalářská práce Martiny Očenáškové (Očenášková, 2022). První zmiňovaná práce se týká pouze žáků 1. stupně základní školy a výzkum byl prováděn v Jihočeském kraji. Druhá práce zahrnovala stejnou cílovou skupinu jako tato bakalářská práce, avšak průzkum autorka prováděla v Praze.

4.2 Metoda sběru dat

Při zkoumání této problematiky autorka práce využívá kvalitativní typ průzkumu s využitím sondážních otázek. Rozhovory jsou postaveny na primárních otázkách, které jsou doplněny otázkami sekundárními.

Na začátku průzkumu autorka této bakalářské práce předpokládala, že povede s respondenty strukturovaný rozhovor (strukturu tvořily základní otázky). V průběhu práce však bylo zjištěno, že během pilotního rozhovoru vznikaly dílčí otázky a reakce na ně, které by nebylo možné patřičně využít. Rozhodli jsme se proto pro mírný odklon od původního zadání bakalářské práce – ze strukturovaných rozhovorů k polostrukturovaným. Metoda sběru dat pomocí polostrukturovaného rozhovoru doplněného sondážními otázkami byla zvolena proto, že nám takový rozhovor dává prostor k doptávání se a prohlubování daného tématu.

Gavora a kol. ve své elektronické učebnici definují polostrukturovaný rozhovor následovně: „Predstavuje "prechodný typ" medzi štruktúrovaným a neštruktúrovaným interview. Časť otázok je pripravená vopred, ale ich poradie sa môže meniť podľa priebehu rozhovoru. Výskumník môže v priebehu interview utvoriť nové otázky, prípadne niektoré vynechať“ (Gavora a kol. 2010).

Ke kvalitativnímu typu průzkumu jsme se uchýlili především kvůli jeho pružnosti. Tento typ průzkumu nám dává možnost vzniku následných otázek a umožňuje nám získat podrobnější popis jednotlivých případů, čímž můžeme postihnout více souvislostí.

Sběr informací probíhal převážně on-line formou přes videokomunikační službu Google Meet formou polostrukturovaných rozhovorů. Část rozhovorů probíhala osobně. Rozhovory byly nahrávány na mobilní zařízení a následně analyzovány.

4.3 Předpřípravná fáze průzkumu

Na počátku vypracovávání této bakalářské práce proběhla předpřípravná fáze průzkumu. Během ní autorka prozkoumala terén a zjišťovala, kde by bylo možné sehnat respondenty. Tuto fázi autorka této bakalářské práce označuje za nejtěžší a nejdelší, jelikož bylo velmi obtížné sehnat respondenty, kteří by byli ochotni na otázky odpovědět.

Autorka práce již během podzimu 2022 opakovaně prosila ředitele zdejších základních škol o spolupráci při vyhledávání pedagogů, kteří mají zkušenosti s nadanými a mimořádně nadanými jedinci, avšak nedostávalo se jí žádné odpovědi.

Autorka tedy požádala o spolupráci znovu během ledna 2023. V tuto chvíli již získala alespoň několik odpovědí, avšak pouze z jedné školy paní ředitelka odepsala, že je možné provést rozhovor se zdejší paní učitelkou, která má zkušenosti s nadanými jedinci.

V tu chvíli bylo jasné, že bude nutné obrátit se se žádostí o pomoc na jinou instituci. Autorka práce proto zvolila pedagogicko-psychologickou poradnu v Liberci. Odsud ale bohužel přišla očekávaná odpověď – z důvodu nutnosti zachování mlčenlivosti není možné, aby PPP poskytla jakékoliv informace o školách, na nichž jsou v současné chvíli evidováni nadaní či mimořádně nadaní žáci.

V průběhu ledna proto autorka této bakalářské práce kontaktovala některé liberecké základní školy ještě i telefonicky, z čehož nakonec dokázala sehnat další dva respondenty z řad učitelů. Ostatní respondenty se poté povedlo autorce získat díky skupině věnující se tomuto tématu, která byla vytvořena na sociální síti Facebook. Tamtéž také získala pro své rozhovory dva rodiče nadaných jedinců.

Z důvodu nutnosti otestování, zda jsou otázky srozumitelné, autorka práce provedla pilotní rozhovor s prvním respondentem. Výsledky z tohoto rozhovoru ale v této práci zahrnuty nebudou.

4.4 Organizace průzkumu

Samotný průzkum, poté probíhal od ledna 2023 do března 2023. Nejdříve byly dotazováni rodiče nadaných jedinců (respondentky RR1 a RR2), poté samotní pedagogové (respondenti R1 – R5).

Obsah rozhovorů byl zaznamenáván ručně pomocí metody tužka – papír a zároveň nahráván, a tedy autenticky a doslovně zaznamenán, na mobilní zařízení. Veškeré rozhovory byly poté autorkou práce přepsány do osobního počítače. Odpovědi respondentů jsou označeny kurzívou a uvozovkami.

Rozhovory s pedagogy trvaly průměrně 10 minut, s rodiči průměrně 25 minut.

V průběhu celého průzkumu byla zachována etická pravidla. Respondenti byli informováni o tématu průzkumu, stejně tak o účelu bakalářské práce. Všichni respondenti poskytli informovaný souhlas s účastí v průzkumu a také s nahráváním rozhovoru. Žádný z respondentů nebyl nezletilý. Všichni respondenti byli poučeni o průběhu průzkumu a také o tom, že mohou kdykoliv rozhovor ukončit. Byl zahrnut etický kodex (pravidla slušného chování, respekt vůči všem účastníkům průzkumu, autorka práce informovala pravdivě všechny respondenty o účelu průzkumu, data jsou uchována tak, aby nebylo možné je zneužít, atd.).

Jména všech účastníků tohoto průzkumu byla změněna, aby nebylo možné respondenty identifikovat.

Průzkum byl ovlivněn subjektivním pohledem jak rodičů, tak i tázaných pedagogů. Proto autorka této práce znovu připomíná, že se jedná o průzkum z pohledu pedagogů a jsou zde patrné názory vybraných pedagogů, potažmo rodičů.

4.5 Průzkumný vzorek

Jako respondenty si autorka této bakalářské práce vybrala dvě matky nadaných jedinců a pět pedagogů, kteří mají zkušenosti s identifikací a následným vzděláváním nadaných a mimořádně nadaných jedinců, a to v Libereckém kraji.

Pro lepší orientaci v získaných datech jsou respondenti členěni do dvou skupin.

4.5.1 Respondenti z řad pedagogů

Základním požadavkem při výběru respondentů z řad pedagogů v Libereckém kraji byla zkušenost s identifikací nadaných či mimořádně nadaných jedinců v běžné třídě základní školy. Pro přehlednost je autorka práce dosadila do tabulky a označila názvy R1 – R5.

Tabulka 1 - základní údaje o respondentech

Označení respondenta	Pracovní zařazení	Délka praxe	Poznámka
R1	Učitelka II. st. ZŠ	2 roky	Začínající učitel
R2	Učitelka II. st. ZŠ	17 let	Obor: přírodopis
R3	Učitelka II. st. ZŠ	13 let	Třídní učitelka
R4	Učitelka I. st. ZŠ	9 let	1. stupeň
R5	Učitelka I. st. ZŠ	2 roky	Začínající učitel

Jako první respondentku (R1) si autorka práce vybrala učitelku na druhém stupni základní školy v menším městě v Libereckém kraji. Tato pedagožka má čerstvou zkušenost s identifikací jedince, u nějž bylo odhaleno nadání na matematiku a cizí jazyky. Celý proces identifikace ale proběhl až v PPP, do které byl žák odeslán kvůli výchovným problémům. Sama paní učitelka sděluje, že je začínajícím učitelem a nemá žádné předchozí zkušenosti s identifikací nadaných či mimořádně nadaných jedinců.

Respondentka (R2), která se zúčastnila druhého rozhovoru, je také učitelkou na běžné základní škole v Liberci a učí přírodopis na druhém stupni. Její žákyně byla nominována třídní učitelkou, tedy kolegyní zmiňované respondentky. Jedná se o jedince s intelektovým nadáním.

Paní učitelka z Liberecké základní školy (R3), která autorce práce odpovídala jako třetí, pracuje ve školství již 13 let. Během té doby se setkala se třemi dětmi, jimž bylo diagnostikováno nadání. V současné chvíli je třídní učitelkou ve třídě, kterou navštěvuje dívka s podezřením na nadání. Paní učitelka už od pracovníků z pedagogicko-psychologické poradny neoficiálně ví, že nadání bylo prokázáno, avšak v současné chvíli

ještě nejsou zpracovány veškeré podklady, tudíž dívku stále vede jako prozatím nediodnostikovaného jedince s podezřením na školní nadání.

Čtvrtou respondentkou (R4) se stala paní učitelka ze základní školy v malém městě v Libereckém kraji. Jedná se o učitelku na prvním stupni ZŠ, která žáka odeslala do pedagogicko-psychologické poradny z důvodu podezření na specifickou poruchu učení.

Jako poslední autorce práce na dotazy odpovídala také prvostupňová paní učitelka (R5), která má zkušenost s jedincem, jenž projevil nadání v umělecké oblasti. Jedná se o začínající paní učitelku s velmi krátkou praxí. I přesto se jí ale podařilo nadání objevit.

4.5.2 Respondenti z řad rodičů

Při výběru rodičů nadaných či mimořádně nadaných jedinců byly stanoveny tři požadavky:

- Jedná se o rodiče jedince, jemuž bylo nadání či mimořádné nadání již diagnostikováno.
- Nadání či mimořádné nadání bylo zjištěno během doby, kdy jedinec navštěvoval běžnou základní školu.
- Jedinec studuje v Libereckém kraji.

První respondentka (RR1) z této části práce je matkou jedenáctiletého Davida, u nějž bylo nadání diagnostikováno ve druhém pololetí pátého ročníku běžné základní školy, a to zcela náhodně (bez předchozího podezření). Tato diagnostika proběhla v pedagogicko-psychologické poradně (dále jen PPP), do níž dostal David doporučení od třídní učitelky, avšak návštěva této PPP byla z důvodu špatné adaptace ve škole. Dle speciální pedagožky, která u něj nadání objevila, se jedná o matematické nadání.

Druhá respondentka (RR2) je matkou desetileté Terezy, u níž měla třídní učitelka podezření na všestranné nadání již od prvního ročníku základní školy (a matka již od mateřské školy). Diagnostika nadání v pedagogicko-psychologické poradně však proběhla až ve čtvrté třídě, jelikož nominaci ze strany třídní učitelky zkomplikovala epidemiologická situace.

Všichni respondenti byli na začátku rozhovoru upozorněni, že je rozhovor nahráván a všichni s nahrávkou souhlasili pod podmínkou přísné anonymity. Všechna uvedená jména byla změněna v souladu s ochranou osobních údajů.

4.6 Průzkumné otázky

Na základě průzkumného cíle této bakalářské práce byly formulovány průzkumné otázky.

Dle Švaříčka, Šed'ové a kol. je možné definovat průzkumné otázky dvěma způsoby. Prvním z nich je vytvoření jedné hlavní, velmi obecné průzkumné otázky, k níž můžeme připojit další, tzv. specifické otázky (Švaříček, Šed'ová a kol. 2014, s. 69).

Druhým způsobem je pak vytvoření více průzkumných otázek, v nichž není žádná vnitřní hierarchie. V obou případech je nezbytné, aby nebyly otázky položeny příliš úzce a aby pracovaly s obecnějšími koncepty (Švaříček, Šed'ová a kol. 2014, s. 69).

Dále je vhodné zaměřit se na to, aby průzkumné otázky nezjišťovaly četnost jevů mezi proměnnými a vyhýbaly se subjektivním předpokladům autora práce, ale zároveň zkoumaly dané jevy z perspektivy respondentů. „Výzkumné otázky tvoří jádro každého výzkumného projektu“ (Švaříček, Šed'ová a kol. 2014, s. 70).

Autorka této bakalářské práce si zvolila druhou variantu, při níž vytvořila čtyři hlavní průzkumné oblasti:

- Obecný přehled.
- Projevy nadání či mimořádného nadání.
- Identifikace nadání či mimořádného nadání.
- Překážky v identifikaci nadání či mimořádného nadání.

K naplnění těchto čtyř tematických celků si pro rozhovoru s pedagogy autorka práce připravila osm otázek, které kladla v předem stanoveném pořadí. Z odpovědí na tyto otázky se autorka pokusila vyhodnotit, jakým způsobem identifikaci nadaných a mimořádně nadaných jedinců vnímají samotní pedagogové.

V rozhovorech s rodiči autorka zvolila čtyři otázky, díky nimž se snažila zjistit, jak situaci ohledně identifikace nadaných a mimořádně nadaných jedinců vnímají rodiče těchto dětí. Tyto odpovědi již nebudou rozdělovány do tematických celků.

V tomto průzkumu nedochází ke komparaci. Důvodem pro zvolení dvou skupin respondentů byla pouze možnost prohloubení výsledků průzkumu.

Koncepce sestavených otázek pro pedagogy:

1. Jak byste definovala nadání nebo mimořádné nadání?
2. Kolik nadaných či mimořádně nadaných žáků ve své třídě máte?
3. Kdy jste zaznamenala první projevy jeho/jejich nadání?
4. Jaké konkrétní projevy nadání jste u daného jedince pozorovala v době, kdy ještě nebylo prokázáno?
5. Jak jste rozpoznali, že se jedná o nadání, mimořádné nadání a nejedná se tedy pouze o „běžně“ chytré dítě?
6. Jakým způsobem probíhala identifikace (kde, kým, jak)?
7. Jaké vidíte překážky v identifikaci?
8. Je u vás ve škole prováděn pravidelný screening?

Koncepce sestavených otázek pro rodiče:

1. Kdy a jakým způsobem se nadání u Vašeho dítěte projevilo?
2. Jak se dítě projevilo v předškolním věku?
3. Jakým způsobem probíhala identifikace (kde, kým, jak)?
4. Bylo ve škole prováděno screeningové šetření?

5 VYHODNOCENÍ ZÍSKANÝCH DAT

V této části empirické práce autorka vyhodnocuje získaná data.

Pro větší přehlednost je tato část práce členěna dle výše uvedených tematických celků. Otázky byly pokládány v předem stanoveném pořadí, avšak v některých případech se respondenti více rozpovídali a zodpověděli některé z otázek dříve, než byly položeny.

Pro vyhodnocení rozhovorů byla v této bakalářské práci zvolena technika doslovné transkripce. „Transkripce se nazývá proces převodu mluveného projevu z interview nebo ze skupinové diskuse do písemné podoby“ (Hendl 2008, s 208).

Analýza byla prováděna dle docenta Gavory přepisem rozhovorů a zkoumáním dat. Dle stanovených kritérií byla data analyzována a zařazena do tematických celků (obecný přehled, projevy nadání či mimořádného nadání, identifikace nadání či mimořádného nadání, překážky v identifikaci nadání či mimořádného nadání). Po dokončení každého rozhovoru autorka této práce přepsala rozhovor do osobního počítače, odpovědi si pročítala a řadila je dle předem stanovených kódů. Poté je rozdělovala do podkategorií podle dílčích otázek (Gavora 2000, s. 156–157).

Kvalitativní metoda průzkumu formou rozhovoru byla zvolena především kvůli tomu, že nám tato metoda umožňuje hlubší vhled do zkoumaného jevu. Při analýze dat autorka nepřepisovala pouze odpovědi respondentů, ale hledala informaci i v kontextu odpovědi na dílčí otázky, které byly pokládány jak pedagogům, tak i rodičům. Tyto dílčí otázky nám pomohly s ověřením, zda respondent správně pochopil danou otázku. Při rozhovoru také autorka práce měla možnost pozorovat neverbální projevy respondentů, což by při dotazníkovém šetření nebylo možné.

Vzhledem k tomu, že se jedná o téma, které mohlo být učiteli pochopeno negativně, bylo nutné zvolit formu průzkumu, která nám poskytla větší osobitost. Také měla autorka práce díky rozhovoru možnost učitele ujistit o tom, že tento průzkum je prováděn na základě myšlenky, že se pedagogové v současnosti setkávají s rozmanitým třídním kolektivem a tím pádem může lehce dojít k opomenutí potřeb žáků, kteří nemají na první pohled takové nároky, jako ostatní žáci se SVP. Záměrem této práce není posuzovat jejich práci.

Pro lepší přehlednost této bakalářské práce autorka rozděluje získaná data od rodičů nadaných či mimořádně nadaných jedinců a od samotných pedagogů takových žáků.

5.1 Získaná data od pedagogů

Kvůli větší přehlednosti získaných dat vymezila autorka této bakalářské práce čtyři tematické celky.

5.1.1 Obecný přehled

Tato oblast se týká zjištění, jak samotní pedagogové reálně vnímají pojmy nadání či mimořádné nadání a dále jaký počet nadaných či mimořádně nadaných jedinců vzdělávají.

Pro získání ucelenější představy o identifikaci nadaných a mimořádně nadaných jedinců na běžné základní škole bylo v prvé řadě důležité zjistit, jak jsou pedagogové o nadaných či mimořádně nadaných jedincích informováni. První otázka se tedy týkala toho, jak by samotní pedagogové definovali pojem nadaný či mimořádně nadaný jedinec.

Respondenti nadané či mimořádně nadané jedince popisují jako žáky, kteří projevují v porovnání se spolužáky více znalostí či schopností, a to buď v jedné nebo více oblastech základního vzdělávání.

R4: „*Nadání je vrozená vlastnost, aspekt, díky kterému má dítě vlastně nějaké vlohy a jde mu určitá oblast lépe než ostatním dětem.*“

R5: „*No, takže já si myslím, že nadání je prostě nějaký talent na určitou oblast nebo je to všeobecné nadání, kdy vlastně to dítě projevuje větší schopnosti v určité oblasti vlastně více než ostatní děti. A může to být vlastně v různých oblastech, v tom umění nebo všeobecný... na matematiku jsou někteří nadaní a tak dále.*“

Respondentka s označením R1 také uvedla, že nadanému či mimořádně nadanému dítěti nestačí běžný čas na výklad probírané látky. Takový jedinec se dle jejího názoru o učivo zajímá mnohem více, snaží se vše pochopit do hloubky a potřebuje tedy na výuku více času. Při zodpovídání této otázky se také projevilo, že všichni respondenti považují slova nadání a talent za synonymum.

Druhá otázka se zaměřovala na počet nadaných jedinců v daných třídách. V této části rozhovoru se čtyři respondenti shodli na tom, že jejich třídu navštěvuje jeden nadaný

jedinec. Dvě respondentky (R3 a R4) vypovídají, že se již v minulosti s nadaným jedincem setkaly. Jedna respondentka (R5) zmínila dva takové jedince, avšak dále v rozhovoru mluvila pouze o jednom z nich, jelikož druhý jedinec nemá nadání v současné chvíli potvrzené.

Respondentka, která je v této práci označována jako R4 doplnila, že se v jejím případě jedná o žáka, který má diagnostikovanou tzv. dvojí výjimečnost, přičemž kromě nadání má potvrzenou také poruchu sluchového vnímání.

Ze získaných odpovědí lze vyčíst, že pedagogové mají velmi dobré povědomí o nadaných či mimořádně nadaných jedincích, avšak téměř všichni před odpovědí dlouze přemýšleli. Jejich interpretace odpovídá legislativnímu ukotvení, které je zmíněno v teoretické části této práce. Neobjevují se žádné odpovědi, které by popisovali jedince například s uměleckým, pohybovým nebo praktickým nadáním.

5.1.2 Projevy nadání či mimořádného nadání

Další tematická oblast se týká projevů, které pedagogové u svých žáků pozorují. Do této části práce řadíme tři otázky, které byly pedagogům položeny.

První otázka v této oblasti se zaměřuje na prvotní signály, které byly ze strany pedagoga zaznamenány. Zde se odpovědi pedagogů velmi lišily. Bylo patrné, že je velký rozdíl mezi učiteli z prvního a z druhého stupně.

Zatímco prvostupňové učitelky (R4, R5) mají možnost pozorovat jisté projevy nadání či mimořádného nadání již od první třídy, učitelky z druhého stupně (R1 – R3) ve všech případech zmiňují, že dostaly informace o jistých projevech od předchozích pedagogů. V té chvíli jsou ale již zatíženi přenosem informací. Jejich náhled na nadání či mimořádného nadání je předem ovlivněn pohledem předchozích pedagogů daného jedince.

R2: „*No, vzhledem k tomu, že ten žák chodil k nám do školy, takže jsem se informovala u jeho třídních učitelek – on měl dvě třídní učitelky, do třetí třídy a potom do páté – a už tam pozorovaly jeho, dalo by se říct, to nadání. Že byl prostě šikovnější než ostatní děti.*“

R3: „*Tak poté, co jsem konzultovala s paní učitelkou z prvního stupně, tak se to nadání už na prvním stupni projevovalo jako zvýšená schopnost především v konstrukčních*

úlohách a tam nadprůměrně vynikal, ale takovéto opravdu že jsme s ním začali pracovat, tak až teď na druhém stupni. “

Respondentka s označením R1 otevřeně přiznává, že nadání daného jedince ve školním prostředí s kolegy vůbec nerozpoznali. Nadání se u tohoto žáka projevilo náhodně při vyšetření v PPP, kam byl odeslán kvůli výchovným problémům.

Další otázka z tohoto okruhu se týkala konkrétních projevů, které pedagogové zaznamenali. První respondentka svou odpovědí potvrzuje poznatky Havigerové a Hříbkové, které autorka zmiňuje v teoretické části této práce.

Jedná se o to, že pokud nadání nerozvíjíme nebo pokud jedinec nemá dostatečnou oporu v okolí, není neobvyklé, že se nadání ve škole vůbec neprojeví. Tento žák byl v PPP označen jako nadaný jedinec na základě zjištění, že má velmi vysoké IQ. Ve škole svou inteligenci ale téměř vůbec neprojevuje a dle slov paní učitelky je v některých předmětech dokonce velmi podvýkonný. Žádná specifická porucha u něj objevena nebyla.

R1: *„On se nám v hodinách projevoval tak, že docházelo u něj k velkým výchovným problémům, častým potyčkám se spolužáky a slovním napadáním ostatních pedagogů. V češtině, dějepise a zeměpise dokonce velkou část pololetí propadal, doháněl to pak těsně před vysvědčením. Proto jsem podala návrh na vyšetření v PPP. “*

Další paní učitelky popisují u svých žáků především analyticko-syntetické myšlení a kreativitu. Z jejich odpovědí jsou ale patrné i další charakteristické znaky nadaných a mimořádně nadaných jedinců, a to tak, jak je popisuje Fořtíková: „rozsáhlé znalosti a paměť, rychlost procesu myšlení, vlohy pro znázornění a kategorizaci problémů, znalost postupů práce, flexibilita myšlení, upřednostňování komplexnosti“ (Fořtíková aj. 2008, s. 87).

R2: *„U toho žáka byla znatelná rychlejší reakce na možné dotazy těch učitelů, a hlavně bylo znát, že dokázal i logicky nad tím přemýšlet a propojovat i mezi jinými předměty. Takže nešlo jenom o jednoslovné odpovědi, ale dokázal to nějakým způsobem i zdůvodňovat – proč myslí, že to tak je. “*

R3: *„... chlapec potřebuje větší výzvy, především v matematice. Takže jsou mu připravovány materiálně speciálně do hodin matematiky. V ostatních hodinách vyniká*

dobrou pamětí, takže nemá problém v takových předmětech jako je dějepis, zeměpis, přírodopis a jediné, v čem se nadání neprojevuje, jsou některé z výchov.“

R4: *„Matematické úlohy řešil jinak, než bylo zvykem nebo než vlastně se ty děti učí, ale přišel na správný výsledek, ale svou cestou.“*

Poslední respondentka popisuje projevy žáka, u nějž bylo objeveno umělecké nadání, o němž se v odborné literatuře zmiňuje například Dočkal. Respondentka popisuje, že daný žák od první chvíle vynikal v hudební výchově a v dramatickém kroužku, který respondentka na škole vede. Zmiňuje, že daný žák je schopen vést v hodinách své spolužáky a ponoukat je tak k lepším výsledkům.

Další otázka byla záměrně položena jako velmi subjektivní. Bylo důležité zjistit, jak sám učitel vnímá rozdíl mezi nadaným či mimořádně nadaným jedincem a „běžně“ chytrým jedincem. Dotázaní učitelé s označením R2, R3 a R5 se shodli na tom, že nadání poznali především dle excelentnosti, která je popisována v teoretické části této práce.

R2: *„Zjistili jsme, že to není chlapec, který by byl jenom šikovný, sečtělý a prostě patřil mezi dejme tomu chytré žáky, ale právě že dokázal propojovat myšlenky i na základě jiných informací. A hlavně mnohem rychleji než ostatní.“*

R3: *„Zapojoval se aktivně při hodině matematiky, byl ten, kdo to měl nejrychleji spočítané. Při řešení logických úloh vlastně byl rychlý, chápal téměř všechny druhy zadání těchto logických úloh, neměl s tím problémy. A vyniká v konstrukčních činnostech, což se projevuje zejména v geometrii, ale také v pracovních činnostech, kde pracují s různými stavebnicemi nebo s různými materiály a tam vlastně se projevuje jeho konstrukční a matematické myšlení, které se projevuje nad průměrem celé třídy nebo těch ostatních žáků.“*

R5: *„... jak už jsem zmínila, vykazoval lepší dovednosti, schopnosti než ostatní děti. Hlavně ho to i bavilo, například když jsme zpívali nějakou písničku, tak on, aniž by viděl noty, tak to dokázal zahrát na ten hudební nástroj, a dokonce jako by si přepsal noty. Takže si myslím, že tohleto děti v jeho věku nezvládají.“*

U jedince, kterého popisuje respondentka R4 se může jednat o skryté nadání, a to vzhledem k tomu, že u něj kromě nadání byla diagnostikována také porucha sluchové percepce. Paní učitelka podezření měla, avšak nechala se přesvědčit kolegy, že se jedná spíše o nějakou poruchu než o nadání.

R4: „...někteří pedagogové měli na něj, jakože stížnosti, že se jim jako něco nezdá. Ale já jsem na něm viděla, že prostě přemýšlí jinak. Že dostane zadání a sice nebyl schopný odpovědět hned, ale bylo vidět, že ten mozeček mu prostě pracuje, že tam něco je, že tam něco řeší.“

Z průzkumu vyplývá, že projevy nadaných či mimořádně nadaných jedinců jsou opravdu velmi odlišné a není tedy možné je nějakým způsobem paušalizovat. Nejvíce zmiňovaným projevem je vymykání se normám, které jsou nastaveny ostatními žáky. Tento jev je více rozebrán v diskuzní části této práce.

5.1.3 Identifikace nadání či mimořádného nadání

Třetí tematický okruh je cílen již přímo na identifikační proces. Na počátku všech rozhovorů s učiteli jsme si ujasnili, že fáze identifikačního procesu v této bakalářské práci rozdělujeme dle Novotné (nominace, diagnostika).

Respondentka R1 nominační část vůbec nezmiňuje, jelikož její žák byl diagnostikován náhodně při vyšetření v PPP, kam byl odeslán kvůli jiným potížím.

R1: „My jsme netušili s ostatními pedagogy, že problém u Filipa je v tom, že není u něj využít jeho potenciál z důvodu jeho nadání.“

Respondenti R2, R3 a R5 zmiňují, že nominace jejich žáků byla v kompetenci jich samotných a také rodičů daných nadaných jedinců. Diagnostika pak ve všech případech proběhla v pedagogicko-psychologické poradně.

R2: „Bylo to vlastně na základě mě a rodičů, kdy jsme právě zvažovali, jestli tu poradnu kontaktovat a rodiče nakonec usoudili, že ano.“

R3: „Tak maminka si to myslí už delší dobu nebo spíš chlapce považuje za nadprůměrně inteligentního. A jinak to vzešlo ze školního prostředí, kde vlastně jsem iniciovala schůzku s maminkou po třídních schůzkách, kde jsme si společně promluvily.“

R5: „No, tak nejdříve samozřejmě tedy mě informovali rodiče, že si to myslí, že je šikovnější. Prosili, jestli by to mohlo být ve škole rozvíjeno. Já jsem si začala všimnout vlastně toho, že asi mají pravdu, že to tak bude a začala jsem si o tom zjišťovat ty informace. No a pak jsem je teda informovala, že pokud by chtěli vlastně to mít diagnostikováno, tak by měli navštívit poradnu.“

Respondentka R4 sice sama podezření měla, avšak nominace z její strany (respektive ze strany učitelů této základní školy) také neproběhla. Učitelé tohoto žáka odeslali do PPP s podezřením na bližší nespecifikovanou poruchu učení.

R4: „*Ale vlastně se poslalo do pedagogicko-psychologický poradny z důvodu výkyvů vlastně v tý výuce nebo v přijímání toho učiva.*“

Z odpovědí všech respondentů lze vyvodit, že nominaci se nebrání, avšak do samotné diagnostiky se sami nepouští a přenechávají ji pracovníkům pedagogicko-psychologické poradny, kteří jsou v tomto tématu mnohem lépe proškoleni.

5.1.4 Překážky v identifikaci nadání a mimořádného nadání

Poslední okruh se týká překážek v identifikaci nadaných a mimořádně nadaných jedinců. Autorka práce se snažila zjistit, zda je z pohledu pedagoga jednoduché odhalit nadaného či mimořádně nadaného jedince. Dále v této části zjišťujeme, zda ve školách probíhá pravidelní screening nadaných či mimořádně nadaných jedinců.

Z odpovědí respondentů je patrné, že v současném školském systému je pro pedagogy v prostředí běžné základní školy velmi obtížné takové jedince odhalit.

Všechny respondentky, vyjma té s označením R4, se shodují, že jednou z největších překážek je přeplněnost tříd. V současné době není výjimkou, že je ve třídě 25 až 30 žáků, což je pro spoustu pedagogů velmi náročné, i když žádné žáky s SVP ve třídě nemají.

R1: „*Především je to přeplněnost tříd. Ve třídě mám sama 28 žáků a z toho jich mám osm se speciálními vzdělávacími potřebami, a tudíž mi nezbývá čas ani kapacita na to, řešit, zda není někdo ve třídě s nadáním.*“

R2: „*Možná tou nejzásadnější je velký počet žáků ve třídě, kdy v průměru kolem 25 dětí je opravdu složitý dokázat, odhadnout nebo nějakým způsobem zjistit to nadání.*“

Respondentky R1, R3 a R5 zmiňují také to, že pro spoustu učitelů je velmi náročným úkolem odhalovat nadání ve chvíli, kdy mají ve třídě další žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Samy respondentky je ve většině případů nazývají tzv. slabšími žáky, jimž je nezbytné věnovat náležitou péči.

Z rozhovorů pak vyplývá, že žáci, kteří vykazují některé znaky nadání, berou učitelé jako žáky, kteří žádnou péči nepotřebují. K tomu se také váže další překážka, kterou zmiňují respondentky R4 a R5, a to nezáměr určitých učitelů. Ta samozřejmě může vyplývat právě

z toho, že je ve třídě velký počet žáků a na učitele je kladena velká míra dalších povinností (např. administrace).

R4: „*No, vidím překážky jako spíš v tom, že... teď to řeknu hloupě, ale v učitelích. Protože ne každý z nás jakoby chce tohle přijmout, že tam může být právě nadání nebo naopak nějaká specifická porucha. A spousta učitelů si prostě chce jet takovou tu svoji lajnu, takhle to prostě bude a nikdo nesmí vybočovat... Takže by bylo hrozně fajn, kdyby furt byla taková ta osvěta a prostě školení těch učitelů, aby prostě viděli, že tohle prostě může být a že ti žáci pak potřebují ty individuální plány, ať už na výjimečnost nebo na specifický poruchy.*“

R5: „*No, já si myslím, že je to hlavně taková slepota těch učitelů... Někteří jsou takoví, že se nezajímají nad rámec svých povinností o toho jednotlivce. Takže nechtějí si všimnout těchto schopností toho nadání, když už, tak řeší spíš problémy a problémové žáky. A řekla bych, že na tyhle ty se zapomíná.*“

Neméně důležitý je také nedostatek informací, o kterém mluví respondentka R5. Od ní se dozvídáme, že teoretickou znalost z vysoké školy má, avšak reálně setkání s nadanými jedinci tak obvyklé není. U této respondentky bohužel nebyla ani podpora ze strany zkušenějších kolegů či vedení.

R5: „*Tak samozřejmě, že jsme se to učili na fakultě, ale zkušenost osobní jsem nikdy neměla. Bylo to pro mě úplně nové a čekala jsem, že mi někdo poradí nebo pomůže, ale všechno jsem si musela pozjišťovat sama... když jsem se ptala kolegů zkušenějších, jestli mi něco poradí, tak mě od toho odrazovali. Abych si nepřidělávala práci a moc sami nevěděli. Takže si myslím, že se o to moc nezajímají a že není podpora těch nově nastupujících učitelů.*“

Poslední překážkou, která z rozhovorů plyne, je neprovázanost předmětů na druhém stupni základní školy. O té se zmiňují respondentky R2 a R3.

R2: „*...ten učitel v té třídě na tom druhém stupni není vlastně pořád, je tam třeba 2 hodiny týdně, takže nemůže úplně časově zvládnout ten velký počet dětí, a ještě sledovat tyhle ty projevy těch dětí.*“

R3: „*A pak na druhém stupni je to neprovázanost jednotlivých předmětů, kdy učitelé spolu o těch dětech řádně nekomunikují. Ale není to tím, že by učitelé nechtěli, ale není k tomu časový prostor.*“

Poslední otázka, kterou autorka této práce pedagogům pokládala, se týkala toho, zda je ve školách prováděn pravidelný screening nadaných jedinců. Na počátku rozhovoru bylo všem účastníkům objasněno, že pod pojmem screening chápeme nejen návštěvu z pedagogicko-psychologické poradny, ale i jakékoliv záměrné vyhledávání nadaných či mimořádně nadaných jedinců školním poradenským pracovištěm. Na tuto otázku všechny respondentky odpověděly, že není nebo o něm alespoň nebyly informovány.

Z průzkumu tedy vyplývá, že největší překážkou, kterou vidí pedagogové v identifikaci nadaných či mimořádně nadaných jedinců je to, že je ve třídách velký počet žáků. V současnosti není výjimkou, že jsou třídy přeplněné.

5.2 Získaná data od rodičů

Další rozhovory respondentka vedla s rodiči nadaných či mimořádně nadaných jedinců. Jednalo se konkrétně o dvě matky z Libereckého kraje. Pro přehlednost autorka práce tyto rodiče označuje RR1 a RR2.

RR1 je matkou dvanáctiletého Štěpána, který do loňského roku navštěvoval běžnou základní školu v Liberci. Nyní je na víceletém gymnáziu. Štěpán má mladší sestru, u níž matka také pozoruje znaky nadání, avšak doposud to neprobírala s učiteli ani jinými kvalifikovanými pracovníky. Respondentka také mluví o tom, že sama možná nadaná je, avšak nikdy se nezúčastnila žádného testování, které by její domněnky potvrdilo.

RR2 je matkou jedenáctileté Anety, která navštěvovala běžnou základní školu v Liberci od první do čtvrté třídy. V současnosti chodí do základní školy. Anetina matka má diagnostikované nadání (identifikace u ní proběhla až poté, co proběhla identifikace u Anety).

Štěpán (syn respondentky RR1) se již od předškolního věku choval neobvykle. „*On nebyl vůbec typický dítě, on třeba vůbec si nemaloval. To kdyby nás nějaká psycholožka nebo logopedka požádala o obrázek, jak tam kreslej hlavonožce, tak on by vůbec nekreslil, on vůbec neuměl nakreslit postavu. Nebo ho hrozně zajímaly rovnice a zajímaly ho i noty, že noty jsou matematicko-logické, takže zkoušel psát jako noty, takže to už v těch třech, čtyřech, pěti letech už to bylo jako znát, že není jako úplně standardní.*“

Že se pravděpodobně bude jednat o nadání, zjistili rodiče ve chvíli, kdy Štěpán přestoupil ze soukromé mateřské školy do státní. Zde se paní učitelka poprvé zmínila o tom, že je

Štěpán oproti vrstevníkům velmi napřed a přemýšlí jinak než ostatní děti. „*A pak jak přišel do tý státní, kde byly i předškoláci, tak se naučil strašně rychle číst a začal teda i kreslit. Ale spíš takový ty technický obrázky, spíš jako lego obrázky jako kostičkovaný a hned do toho začal psát popisky.*“

Matka také pozorovala neobvyklé chování u běžných činností. Až posléze pochopila, že se jednalo o prvotní projevy nadání. „*Jak ty malý děti učíte třeba jak dělá kravička, tak jeho to vůbec nezajímalo a dneska už vím proč – on prostě zvířata nemá rád.*“

Aneta (dcera respondentky RR2) vykazovala projevy nadání také již od útlého věku. „*Ona byla hodně klidný a pozorovací miminko... Zajímala ji písmenka a brzo kreslila. Měla velmi dobrou jemnou motoriku. Počítala ve čtyřech letech, násobilku užívala v pěti letech. U zápisu paní učitelky prohodili, že by mohla rovnou do druhý třídy.*“

Identifikace nadání u syna respondentky s označením RR1 byla velmi zdlouhavá. Ačkoliv se již paní učitelka v MŠ rodičům o podezření na nadání zmínila, dalších několik let nadání oficiálně odhaleno nebylo.

Samotná diagnostika proběhla v PPP, kam rodiče dítě objednali z jiného důvodu, a to až v páté třídě. „*Do poradny jsme šli z důvodu brečení, že on prostě úplně, jakmile byla neděle, začal brečet, že zítra je škola, že tam nechce. A pak začalo chodit víc poznámek kvůli zapominání. Tak jsem řekla, že teda půjdeme do poradny. V poradně byla hned první schůzka s psychologkou a speciální pedagožkou, která udělala testy a hned řekla, že má hrozně vysoký IQ, že už to není ani nadprůměrný, že je geniální. Pak taky zjistili, že má dysortografii.*“

Podezření na Anetino (dcera respondentky RR2) nadání vyslovila jako první její třídní učitelka, která si prvních projevů všimla již v první třídě. Tou dobou se před matkou poprvé zmínila o svém podezření, avšak žádné další kroky nepodnikla ani učitelka, ani matka.

Ve druhé a třetí třídě zasáhla Anetino vzdělávání nepříjemná epidemiologická situace, při níž bylo nutné přejít na distanční výuku. V té době byla matka nucena dceřino nadání řešit, jelikož bylo velmi těžké Anetu donutit, aby se účastnila on-line hodin, které byly dle matky velmi nekvalitní. „*To, co oni tam probrali za hodinu, tak ona se naučila za pět minut, takže to pro nás byla ztráta času. Chtěli jsme individuální řešení, to ale nebylo možný. Tak jsem chtěla ten papír, že nadání má, že má nárok na individuál, aby nemusela*

na ty online hodiny. “ Na tento popud matka Anetu objednala do PPP, kde proběhly testy a bylo potvrzeno mimořádné nadání Anety.

Ohledně toho, zda učitelé na ZŠ měli u Štěpána podezření na nadání, se matka (RR1) vyjadřuje jasně. *„Já si myslím, že museli mít podezření, ale nechtěli to nijak řešit, asi. On se dokonce účastnil testování z ČŠI, tam mu vyšlo z matiky sto procent a stejně je to netrklo, že by s tím dítětem něco dělali.“*

U Anety (RR2) si nadání paní učitelka všimla a na třídních schůzkách se zmínila matce, avšak dále se neangažovala. *„Učitelka si toho prý všimla díky Hejnýho matematice. To, že je tam něco víc, nějaká ta logika a vnímání. Oni to pak ve druhý třídě už neměli a pak už byl covid. A pak už to učitelka neřešila.“*

O plošném screeningu ani jedna respondentka nikdy neslyšela.

Obě respondentky se shodují na tom, že pokud by o nadání jejich dětí věděly dříve, měly by šanci mnohem dříve zlepšit s dětmi komunikaci. Až znalosti ohledně nadání, které časem získaly, jim objasnily spoustu situací, v nichž se s dětmi nacházely.

Co se týče školního prostředí, obě respondentky zmiňují, že s přístupem učitelů na základní škole spokojené nebyly. Dle jejich mínění se učitelé jejich dětem věnovali málo a ani jedna nepocítila odlišný přístup před a po identifikaci nadání jejich dítěte. V současné chvíli oba zmiňovaní žáci navštěvují osmileté gymnázium, kde jsou dle slov jejich rodičů lepší podmínky pro vzdělávání nadaných jedinců.

6 DISKUZE A NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

6.1 Diskuze

Ačkoliv problematika nadání či mimořádného nadání byla poprvé zmíněna v novele školského zákona již v roce 2004, není ani v současné době toto téma dostatečně známé mezi všemi pedagogickými pracovníky.

V posledních měsících se stále více na různých platformách otevírá téma nadaných a mimořádně nadaných jedinců, doufejme tedy, že se dostane do povědomí více lidem a učitelé, rodiče a možná i samotní jedinci se tohoto tématu přestanou bát.

Z rozhovorů vyplývá, že všichni zúčastnění respondenti mají povědomí o tom, co nadání či mimořádné nadání je, ale málokterý učitel ho dokáže poznat. Když už jakési podezření má, může se stát, že daného jedince nenominuje jen proto, že si myslí, že by pro něj identifikace takového jedince znamenala jediné, a to, že by jako učitel měl více práce.

Tyto myšlenky mohou vycházet z úst zkušenějších kolegů nebo třeba samotných pracovníků vedení školy, případně se prostě jedná jen o osobnostní nastavení konkrétního pedagoga. Což ale pro nadaného či mimořádně nadaného jedince může znamenat, že jeho nadání zůstane navždy skryto, a to jen proto, že se během svého působení ve škole nesetká s nikým, kdo by byl ochotný se jeho nadáním blíže zabývat.

Jak bylo zmíněno v předešlé části této práce, z našeho průzkumu vyplývá, že projevy nadaných či mimořádně nadaných jedinců jsou opravdu velmi odlišné a není tedy možné je paušalizovat. Nejvíce zmiňovaným projevem je vymykání se normám, které jsou nastaveny ostatními žáky.

Ačkoliv trendem současného školství je individuální chápání jedince, je v některých situacích velmi náročné vyhnout se srovnání žáků ve třídě. V případě identifikace nadání nebo mimořádného nadání je to pro spoustu učitelů jediným srozumitelným vodítkem. Při pozorování žáka se učitel samozřejmě zaměřuje i na samotného jedince, avšak pro to, aby poznal, zda žák opravdu vyniká, musí učitel chtít nechtě dítě srovnávat s ostatními žáky.

Vzhledem k uvedenému počtu respondentů nemohou být výsledky této práce považovány za obecně platné, předpokládejme proto, že v jiných průzkumech mohou být zjištění zcela odlišná.

Cílem této bakalářské práce bylo zjištění, jakým způsobem se na běžné základní škole reálně identifikují nadaní a mimořádně nadaní žáci, a to z pohledu pedagogů a rodičů těchto žáků. Zjišťovali jsme, zda mají učitelé dostatek času na tak hluboké pozorování jedince, že jsou schopni odhalit jeho nadání. Dále jsme situaci konzultovali i s rodiči, abychom mohli jejich zkušenosti propojit se zkušenostmi dotazovaných učitelů.

Během průzkumu bylo zjištěno, že v některých případech k nominační fázi dochází opravdu ze strany učitele, dle předpokladu. K samotné diagnostice pak dochází ve všech uvedených případech v pedagogicko-psychologické poradně.

V některých případech se ale bohužel můžeme setkat s tím, že učitel projevy nadání buď zcela ignoruje (i když pravděpodobně nezáměrně) nebo si jen neví rady s tím, jak by měl v případě podezření na nadání či mimořádné nadání postupovat. Toto zjištění potvrzují i rodiče nadaných či mimořádně nadaných jedinců.

V těchto případech by bylo velmi vhodné, aby měl učitel možnost nahlédnout do nějakých pracovních postupů, v nichž by tato tematika byla lépe objasněna a bylo zde navrženo, jakým způsobem má dále jednat. Respondenti se také zmiňují o malé (nebo dokonce žádné) podpoře ze strany vedení školy. I o tom se zmiňují rodiče, s nimiž byl veden rozhovor. Potvrzují, že se vždy nasetkali s vlídným jednáním a podporou vedoucích pracovníků škol, když řešili potřeby svého nadaného či mimořádně nadaného dítěte.

Autorka této práce se domnívá, že při identifikaci nadaného či mimořádně nadaného jedince je také opravdu velmi důležitá samotná osobnost učitele. Někteří jedinci nejsou objeveni pouze proto, že se v průběhu vzdělávání nasetkají s žádným pedagogickým pracovníkem, který by se touto tematikou zabýval a měl dostatek času (a možná i chuti) daného jedince zkoumat. Tázání rodiče nadaných či mimořádně nadaných jedinců potvrzují, že také mají zkušenost s učitelem, který nadání či mimořádné nadání jejich dítěte nechtěl řešit.

Dílčím cílem je zkoumání forem projevů nadaných a mimořádně nadaných žáků v základní škole z pohledu učitele a dále průzkum, kdo z účastníků edukace nejčastěji objeví nadání či mimořádné nadání v rané fázi vzdělávání, taktéž z pohledu učitele.

Předpokladem bylo, že se většina jedinců projevuje nadprůměrným intelektem a hlavním znakem pro učitele bude to, že jedinec svými znalostmi a schopnostmi vysoce převyšuje své spolužáky. Tento předpoklad rozhovory potvrzují a odpovídá tomu, o čem se zmiňují Průcha a Veteška (2014, s. 744), a to, že pedagogické pojetí dle nich zahrnuje pouze rozumové schopnosti daného jedince.

Nutno však podotknout, že všichni dotazovaní učitelé, kteří definovali nadání jako soubor nějakých intelektových vloh, se během své kariéry nesetkali s jedincem, který by měl jiný druh nadání a reagují proto pouze na nadání, se kterým mají zkušenosti. Jediná respondentka se setkala s jedincem, který vykazuje znaky uměleckého nadání a pravděpodobně proto tento druh nadání zmínila ve své definici. U ostatních účastníků se jedná pouze o jedince, jimž bylo diagnostikováno intelektové nadání.

U řady jedinců také můžeme pozorovat projevy, které na první pohled vypadají jako jiné speciální vzdělávací potřeby.

U jednoho z popisovaných žáků se jednalo dokonce o výchovné problémy, které vyústily v nepříjemné potyčky se spolužáky i s učiteli. V tomto případě bylo pro paní učitelku velkým překvapením, že se jedná o nadaného žáka. Bohužel vzhledem k tomu, že bylo nadání odhaleno až v osmé třídě základní školy a do té doby byly dlouhodobě přehlíženy potřeby daného jedince, bude nyní pro paní učitelku velmi obtížné vymanit se z předsudků, které vůči žákovi (dle svých slov) má a začít na něj pohlížet jako na jedince s nadáním.

Pro tuto paní učitelku je situace ještě ztížená tím, že má prozatím velmi krátkou praxi a v současné chvíli se dle svých slov prozatím sžívá se všemi povinnostmi, které jí toto povolání přináší. Sama dále zmiňuje, že by pravděpodobně celou situaci ohledně žáka dokázala zvládnout lépe, pokud by měla dostatečnou oporu ve vedení školy.

I další respondenti, ať už z řad rodičů či z řad učitelů zmiňují případy, kdy bylo nadání či mimořádné nadání daného žáka objeveno náhodně při vyšetření v PPP kvůli jiným obtížím. Z průzkumu tedy vyplývá, že takové případy nejsou ojedinělé.

6.2 Navrhovaná opatření

Na základě vyhodnocení získaných dat z průzkumu navrhujeme některá opatření směrem k pedagogům i k rodičům nadaných či mimořádně nadaných jedinců.

Jako první takové opatření autorka práce doporučuje posilovat kompetence pedagogických pracovníků v oblasti identifikace nadaných a mimořádně nadaných jedinců. Ačkoliv je v současné době nabízena velká škála různých seminářů, školení či webinářů, je na trhu nedostatek praktických školení. Během takových školení by se nezkušení pedagogové mohli setkat s konkrétními nadanými či mimořádně nadanými jedinci nebo jejich učiteli a rodiči.

Dle tohoto průzkumu učitelé teoretickou znalost nadání či mimořádného nadání mají, avšak prakticky se s nadaným či mimořádně nadaným jedincem setkají až ve chvíli, kdy ho mají ve své třídě. A pokud v té chvíli nemají dostatečnou oporu ve vedení nebo u svých kolegů, může se stát, že nadání či mimořádné nadání daného jedince vůbec neobjeví.

S tím také souvisí druhé doporučení autorky této bakalářské práce – a to, dbát na to, aby měli začínající učitelé větší podporu ze strany vedení školy.

Pokud začínající učitel přijde s tím, že má podezření na nadání či mimořádné nadání u některého ze svých žáků, není vhodné, aby se setkal s odpovědí, se kterou se setkala respondentka z našeho průzkumu. Té bylo řečeno, že si nemá přidělovat zbytečné starosti a papírování. Zkušení pedagogové ve školách by se měli dozvědět, že identifikací nadaného či mimořádně nadaného jedince si nepřidělají starosti, naopak, může se stát, že se tím vyřeší problémy, které mohou při vzdělávání takových jedinců nastat.

Další doporučení se týká aktivního vyhledávání nadaných či mimořádně nadaných jedinců. Doporučujeme provádět pravidelný screening školním poradenským pracovištěm, případně vedením školy či pověřeným pedagogem, potažmo pedagogicko-psychologickou poradnou.

Čtvrté doporučení autorky této bakalářské práce je podporovat pedagogy v tom, aby s rodiči probírali možnost, že je jejich dítě nadané či mimořádně nadané. Někteří pedagogové se obávají toto téma před rodiči otevírat, jiní si nejsou jistí, jak by měli v těchto případech postupovat. Bylo by tedy vhodné provádět pravidelnou osvětu pedagogů i v tomto směru.

Jako poslední doporučované řešení této problematiky je vytvořit standardizovaný manuál, do něž by pedagog mohl v případě pochybností nahlédnout a učinit patřičné kroky.

Navrhované opatření pro rodiče je jediné – v případě podezření na nadání či mimořádné nadání dítěte se nebát toto téma otevřít. Probírat s učiteli dítěte možnost, že je nadané či mimořádně nadané a nenechat se ihned odradit, pokud učitel podezření nesdílí. Vyhledávat informace a zjistit si, že do PPP může rodič objednat i bez doporučení učitele.

A pokud již k nominaci dojde, je zapotřebí přijít na konkrétní řešení, nenechat situaci být, nestagnovat. Snažit se vyhledat si například podpůrné skupiny, kde se můžeme setkávat s ostatními rodiči nadaných či mimořádně nadaných jedinců a předávat si vzájemně informace. Sdílet své zkušenosti, rozebírat své možnosti. Hledat cestu, jak můžeme nadanému či mimořádně nadanému dítěti ve výchově a vzdělávání pomoci.

Závěr

Tato bakalářská práce byla zaměřena na identifikaci nadaných a mimořádně nadaných jedinců. Cílem této bakalářské práce bylo zjištění, jakým způsobem se na běžné základní škole reálně identifikují nadaní a mimořádně nadaní žáci, a to z pohledu pedagogů a rodičů těchto žáků.

Teoretická část této práce byla věnována vysvětlení pojmů nadaný a mimořádně nadaný jedinec. Byly zde uvedeny definice různých autorů a v neposlední řadě i legislativní ukotvení této problematiky. Autorka této práce také popsala vybrané formy nadání a jejich konkrétní projevy. Byl zde zmíněn také jeden ze známých modelů nadání a vybrané charakteristické znaky nadaných a mimořádně nadaných jedinců.

V další části této práce byl popsán identifikační proces nadání či mimořádného nadání a byly zde zmíněny překážky, které mohou v identifikaci nastat.

Empirická část práce se zabývala přímo záměrem autorky, a tedy zjištěním, jakým způsobem se na běžné základní škole může identifikovat nadaný a mimořádně nadaný žák. Bylo zjištěno, že nejčastějším projevem takového žáka je dle pedagogů to, že takový jedinec vysoce vyniká nad třídním průměrem. V některých případech žák podává nadprůměrné výkony pouze v jediném předmětu, v jiných případech může být jeho nadání rozprostřeno všestranně. Hrozbou je samozřejmě skryté nadání, o kterém se v této práci autorka také zmiňuje.

Dílčím cílem bylo zkoumání forem projevů nadaných a mimořádně nadaných žáků v základní škole. V odpovědích respondentů často zaznívalo, že nadaní či mimořádně nadaní jedinci v jejich třídě mají vysoce vyvinuté logické myšlení a nemají problém propojovat své znalosti z ostatních předmětů. Dalším zmiňovaným projevem byla například velmi brzká schopnost čtení, aniž by dítě někdo ke čtení aktivně vedl.

V neposlední řadě se autorka této práce věnovala průzkumu, kdo z účastníků edukace nejčastěji objeví nadání či mimořádné nadání v rané fázi vzdělávání. Zde se v odpovědích nejčastěji objevuje učitelka na prvním stupni základní školy, ale také samotní rodiče. Z jejich odpovědí je ale velmi patrné, že pokud by nedostali impuls od pedagogického pracovníka, pravděpodobně by sami od sebe po diagnostice nepátrali.

Odhalit nadání či mimořádné nadání není jednoduchým úkolem. V současné době není výjimkou, že jsou třídy přeplněné a paní učitelky tak mohou mít omezené možnosti identifikovat nadaného či mimořádně nadaného jedince. Samozřejmě záleží také na osobnostním nastavení každého pedagoga.

Sama autorka této práce má v současné chvíli osobní zkušenost s nominací nadaného dítěte – jejího sedmiletého syna. Ačkoliv je s problematikou díky vypracování této bakalářské práce obeznámena, i přesto se zachovala stejně jako rodiče, kteří jsou v této práci popisováni.

To, že je její syn zvláštní, pozorovala již od útlého věku. Velmi brzy se přetáčel, seděl i chodil. Zajímal se o knihy, encyklopedie, v televizi vyžadoval především vzdělávací pořady. Oplývá mimořádnou pamětí a stále ke všemu pokládá doplňující otázky. Od čtyř let zvládal sčítání a odčítání v oboru do deseti, později do sta a kolem šestých narozenin v oboru do tisíce. Po nějaké době začal sám od sebe násobit a pokouší se o dělení.

Také má ale problémy zvládat své emoce a v některých situacích se zdá, že mu empatie zcela chybí.

O tom, že by mohl být nadaným jedincem, autorka této práce přemýšlela již před nějakým časem. Když se o tom však zmínila v mateřské škole, její podezření nebylo paní učitelkou potvrzeno. Nechala se tedy odradit a více to neřešila.

Když její syn nastoupil do první třídy, probírala tuto možnost s jeho třídní učitelkou. Paní učitelka její podezření potvrdila a mluvila o to, že jeho matematickém nadání pozoruje již od prvních hodin. Matka se proto obrátila na místní PPP, avšak zdejší pracovnice jí sdělily, že nadání není možné identifikovat již v první třídě a máme si tedy zkusit zavolat příští školní rok.

Protože je však paní učitelka velmi rázná a ve školství se pohybuje již přes třicet let, dokázala pracovnice pedagogicko-psychologické poradny přesvědčit o tom, že je tento žák svými znalostmi v matematice opravdu výjimečný a že se do PPP můžeme na vyšetření objednat.

Vzhledem k tomu, že objednací lhůty jsou v současné chvíli v této PPP velmi dlouhé, k samotné diagnostice prozatím nedošlo, takže nadání prokázané prozatím není. Díky paní učitelce je ale se žákem již nyní pracováno jako s nadaným dítětem. Nutno však

podotknout, že se jedná o vesnickou školu, v níž je v první třídě v současné chvíli šest dětí, takže paní učitelka má dostatek času věnovat se každému dítěti individuálně.

Nedávno se také autorka této bakalářské práce dozvěděla, že podezření měla paní učitelka již v mateřské škole (jiná, než se kterou matka tuto možnost probírala). Protože ale paní učitelka nemá žádné zkušenosti s těmito jedinci, zůstalo pouze u podezření, s nímž se nikomu nesvěřila.

Pokud se nadání u zmiňovaného dítěte nakonec prokáže, bude tato brzká identifikace zásluhou paní učitelky, která dítě vyučuje. Její osobnostní nastavení je v tomto případě velkou výhodou.

Tato problematika se naštěstí v posledních letech začíná stále více dostávat do povědomí veřejnosti, doufejme proto, že se postupem času stane zcela běžnou součástí našeho vzdělávacího systému a že jak rodiče, tak i pedagogové přestanou mít strach posílat žáky do PPP kvůli podezření na nadání či mimořádné nadání.

Použitá literatura

BUDÍNOVÁ, I., 2018. *Přístupy nadaných žáků 1. a 2. stupně základní školy k řešení některých typů úloh v matematice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-9215-0.

DOČKAL, V., 2005. *Zaměřeno na talenty aneb Nadání má každý*. 1. vyd. Praha: NLN. ISBN 80-7106-840-3.

DUŠKOVÁ, E., 2022. V Libereckém kraji pomáhají učitelkám a učitelům s nadanými dětmi proškolené metodičky. In: *EduLk* [online]. 21. 6. 2022 [vid. 10. 7. 2022]. Dostupné z: <https://edulc.cz/management-skol/projekty-lk/naplnovani-krajskeho-akcniho-planu-libereckeho-kraje/v-libereckem-kraji-pomahaji-ucitelkam-a-ucitelum-s-nadanymi-detmi-proskolene-metodicky-n469325.htm>

FÁBIK, D., 2018. Identifikácia a podpora intelektovo nadaných žiakov s poruchami učenia. *PEDAGOGIKA.SK* [online], roč. 9, č. 1, s. 18–27 [vid. 10. 4. 2023]. ISSN 1338-0982. Dostupné z: <https://www.casopispedagogika.sk/studie/fabik-dusan-identifikacia-a-podpora-intelektovo-nadanych-ziakov-s-poruchami-ucenia.html>

FOŘTÍKOVÁ, J., aj., 2008. *Úspěšná výuka mimořádně nadaných dětí*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7387-173-4.

GAVORA, P. 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-79-6.

GAVORA, P. a kol. 2010. Klasifikácia interview. In: *Elektronická učebnica pedagogického výzkumu* [online]. [vid. 17. 04. 2023]. Dostupné z: <http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/index.php/kapitoly/interview/klasifikacia.php?id=i14p1>

HARTL, P., 2004. *Stručný psychologický slovník* [online]. Praha: Portál. [vid. 10. 9. 2022]. ISBN 80-7178-803-1. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/strucny-psychologicky-slovník-1057143/>

HAVIGEROVÁ, J. M., 2011. *Pět pohledů na nadání* [online]. 1. vyd. Praha: Grada. [vid. 10. 9. 2022]. ISBN 978-80-247-3857-4. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/pet-pohledu-na-nadani-802919/>

HAVIGEROVÁ, J. M., 2013. *Vyhledávání nadaných dětí v předškolním věku: Škála charakteristik nadání a její adaptace na české podmínky* [online]. 1. vyd. Praha: Grada. [vid. 26. 11. 2022]. ISBN 978-80-247-5150-4. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=7wJZBAAAQBAJ&pg=PA81&dq=havigerov%C3%A1&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiOspz-wM77AhXLQPEDHUfrDgYQ6AF6BAGDEAI#v=onepage&q=nominov%C3%A1n%C3%AD&f=false>

HENDL, J. 2008. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-485-4.

- HŘÍBKOVÁ, L., 2009. *Nadání a nadaní: Pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1998-6.
- KNOTOVÁ, D., 2014. *Školní poradenství* [online]. 1. vyd. Praha: Grada. [vid. 27. 11. 2022]. ISBN 978-80-247-4502-2. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/skolni-poradenstvi-1057070/>
- LANDAU, E., 2007. *Odvaha k nadání*. 1. vyd. Praha: Akropolis. ISBN 978-80-86903-48-4.
- MACHŮ, E. aj., 2016. Identifikace a vzdělávání nadaných a talentovaných dětí – dobrá praxe pro Evropu. In: *Příručka pro učitele a další odborníky pracující s nadanými a talentovanými dětmi*. [online]. [vid. 27. 11. 2022]. ISBN 978-80-906400-3-0. Dostupné z: <https://www.talentovani.cz/system-podpory-nadani/metodicke-materialy?start=20>
- NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ, 2016. *Standard komplexní diagnostiky mimořádného (intelektového) nadání* [online]. Praha: NÚV. [vid. 26. 10. 2022]. Dostupné z: https://archiv-nuv.npi.cz/uploads/rovne_prilezitosti_ve_vzdelavani/nadani/diagnostika/standard_diagnostiky_mn_2018_12_06.pdf
- NOVOTNÁ, M., 2010. *Praktická příručka pro učitele o práci s talentovanými žáky na středních školách* [online]. 1. vyd. Brno: Jihomoravské centrum pro mezinárodní mobilitu. [vid. 29. 11. 2022]. Dostupné z: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fis.muni.cz%2Fel%2F1441%2Fjaro2010%2FSZ2BP_SLE1%2Fprirucka_nadani_konecna_verze2804.doc&wdOrigin=BROWSELINK
- PORTEŠOVÁ, Š., 2009. *Skryté nadání* [online]. Brno: Masarykova univerzita. [vid. 27. 11. 2022]. ISBN 978-80-210-7666-2. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/skryte-nadani-1007052/>
- PORTEŠOVÁ, Š., aj., 2020. Shoda pedagogické nominace a skupinového testu inteligence při skríningu intelektového nadání: sonda do problematiky. *Studia paedagogica* [online], roč. 25, č. 3, s. 131–151 [vid. 19. 11. 2022]. ISSN 2336-4521. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/142861>
- PORTEŠOVÁ, Š., 2021. Jak definovat nadání? In: *Nadané děti* [online]. 27. 2. 2021 [vid. 11. 7. 2022]. Dostupné z: <https://www.nadanedeti.cz/odborne-zdroje-clanky-jak-definovat-nadani>
- PRŮCHA, J., VETEŠKA, J., 2014. *Andragogický slovník* [online]. 1. vyd. Praha: Grada [vid. 13. 9. 2022]. ISBN 978-80-247-8993-4. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/andragogicky-slovník-949879/>
- REICHEL, J., 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů* [online]. 1. vyd. Praha: Grada [vid. 13. 3. 2023]. ISBN 978-80-247-3006-6. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/kapitoly-metodologie-socialnich-vyzkumu-395/>
- STEHLÍKOVÁ, M., 2016. *Život s vysokou inteligencí: Průvodce pro nadané dospělé a nadané děti*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0101-6.

STEHLÍKOVÁ, M., 2018. *Nadané dítě: Jak mu pomoci ke štěstí a úspěchu*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0512-0.

ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., a kol., 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.

Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. In: *Vyhlášky ke školskému zákonu MŠMT* [online] 2016. [vid. 26. 10. 2022]. Dostupné

z: https://www.msmt.cz/uploads/Vyhlaska_c.272016_Sb.o_vzdelavani_zaku_se_speciálními_vzdelavacími_potřebami_a_zaku_nadanych.pdf